

Komparativni prikaz smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u mediteranskim zemljama Europske unije

---

Vuković, Danijela Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:362862>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Danijela Iva Vuković

**KOMPARATIVNI PRIKAZ SMJEŠTAJA DJECE BEZ
ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI U
MEDITERANSKIM ZEMLJAMA ČLANICAMA EUROPSKE
UNIJE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Danijela Iva Vuković

**KOMPARATIVNI PRIKAZ SMJEŠTAJA DJECE BEZ
ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI U
MEDITERANSKIM ZEMLJAMA ČLANICAMA EUROPSKE
UNIJE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv.prof.dr.sc. Vanja Branica

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Povijest alternativne skrbi u Europi.....	2
3. Alternativna skrbi njeni oblici u Europi danas	4
3.1. Udomiteljstvo	4
3.2. Organizirano stanovanje	5
3.3. Domovi obiteljskog tipa.....	6
3.4. Dječji domovi	6
3.5. SOS dječja sela	7
4. Pravni okvir za zaštitu i razvoj skrbi za djecu u Europi	8
5. Prikaz alternativne skrbi za djecu u mediteranskim zemljama	12
5.1. Francuska.....	13
5.1.1. Opis razloga smještaja u Francuskoj.....	13
5.1.2. Opis vrste smještaja u Francuskoj	14
5.2. Grčka.....	15
5.2.1. Opis razloga smještaja u Grčkoj	15
5.2.2. Opis vrste smještaja u Grčkoj	15
5.3. Italija	17
5.3.1. Opis razloga smještaja u Italiji	17
5.3.2. Opis vrste smještaja u Italiji.....	17
5.4. Malta	18
5.4.1. Opis razloga smještaja na Malti.....	18
5.4.2. Opis vrste smještaja na Malti	18
5.5. Portugal	19
5.5.1. Opis razloga smještaja u Portugalu	19
5.5.2. Opis vrste smještaja u Portugalu.....	20
5.6. Slovenija	21
5.6.1. Opis razloga smještaja u Sloveniji	21
5.6.2. Opis vrste smještaja u Sloveniji	22
5.7. Španjolska.....	24
5.7.1. Opis razloga smještaja u Španjolskoj.....	24
5.7.2. Opis vrste smještaja u Španjolskoj	24
5.8. Hrvatska.....	25
5.8.1. Opis razloga smještaja u Hrvatskoj.....	25

5.8.2. Opis vrste smještaja u Hrvatskoj	27
6. Deinstitutionalizaciji transformacija skrbi.....	29
7. Zaključak	31
8. Literatura:	33
9. Prilog.....	37

Komparativni prikaz smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u mediteranskim zemljama Europske unije

Sažetak: U radu se prikazuju različiti aspekti alternativne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u osam mediteranskih država, članica Europske unije - Francuska, Grčka, Italija, Malta, Portugal, Slovenija, Španjolska i Hrvatska. Aspekti obuhvaćaju razloge smještaja djece u alternativnu skrb, broj djece kojima je takav smještaj potreban, vrste smještaja koje pojedina država nudi, izvor financiranja tih smještaja i duljinu boravka djece unutar alternativne skrbi. U radu se također govori o pravnim okvirima za zaštitu i razvoj skrbi za djecu u Europi te mijenjanju trendova u korist deinstitucionalizacije i transformacije alternativne skrbi. Zbog provođenja reformi u polju alternativne skrbi, većina prikazanih zemalja pokazuju znatno smanjenje broja djece koja borave u nekom od institucionalnih oblika skrbi.

Ključne riječi: alternativna skrb, mediteranske zemlje, deinstitucionalizacija

A comparative overview of the accomodation of children without adequate parental care in Mediterranean countries of the European Union

Abstract: The paper presents various aspects of alternative care for children without adequate parental care in eight Mediterranean countries, members of the European Union - France, Greece, Italy, Malta, Portugal, Slovenia, Spain and Croatia. Aspects include the reasons for placing children in alternative care, the number of children who need such placement, the types of placement that each country offers, the source of funding for these placements and the length of stay of children in alternative care. The paper also discusses the legal framework for the protection and development of care for children in Europe and changing trends in favor of deinstitutionalization and transformation of alternative care. Due to the implementation of reforms in the field of alternative care, most of the presented countries show a significant reduction in the number of children staying in some of the institutional forms of care.

Keywords: alternative care, Mediterranean countries, deinstitutionalization

Izjava o izvornosti

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad:

Ja, Danijela Iva Vuković, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada/završnog rada ***Komparativni prikaz smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u mediteranskim zemljama Europske unijete*** da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Danijela Iva Vuković

(potpis studenta)

Datum: *srpanj, 2022.*

1. Uvod

"Kada djetetova obitelj nije u mogućnosti, čak ni uz potporu, pružiti djetetu adekvatnu skrb, država i njene institucije su odgovorne za osiguravanje prikladne alternativne skrbi djetetu. (...) Alternativna skrb u tom slučaju može značiti smještaj kod srodnika, udomiteljstvo ili druge domove obiteljskog tipa te smještaj u ustanove" (Council of Europe, 2021.).

Briga za djecu oduvijek je predstavljala brigu o budućnosti, o naraštaju koji ostaje nakon prethodnog. Zbog toga se ona kroz povijest odvijala na razne načine, po principima dobročinstva, srodničke brige ili putem drugih, formalnih ili neformalnih, karitativnih organizacija, a u nakon Drugog svjetskog rata razvijaju se i velike ustanove koje brinu o djeci koja su suočena s različitim životnim teškoćama. U novije doba dolazi do razvoja manjih ustanova i smještaja obiteljskog tipa kako bi se djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi pružila što adekvatnija briga. Međunarodne organizacije priznaju, podržavaju te štite djecu i osiguravaju alternativne oblike skrbi za njih, ukoliko život unutar njihove primarne obitelji nije moguć. Sredinom 20. stoljeća, potaknuto velikim brojem djece koje su ostale bez roditeljske skrbi između dva svjetska rata, nastala je potreba da skrb za djecu postane organizirana i da država za njih kao svoje štíćenike preuzme odgovornost. Osnova za pružanje takve državne skrbi proizlazi iz dokumenata poput Ženevske deklaracije o pravima djeteta (1924.), Opće deklaracije o ljudskim pravima (1948.), Deklaracije o pravima djeteta (1959.) i Konvencije o pravima djeteta (1989.). Oni navode osnovna prava za svu djecu, temeljne potrebe koje trebaju biti zadovoljene, stavljaju u fokus najbolji interes djeteta i oblikuju jasna očekivanja od obitelji koja se o djetetu skrbi. Također se preko istih dokumenata, djeci, jamči posebna zaštita od strane društva i države. Osim navedenih, rad će obuhvatiti i druge dokumente koji su pomogli razvoju pravnog okvira za zaštitu prava djece te njihov utjecaj na razvoj alternativne skrbi za djecu. Nadalje, ukoliko dječja prava nisu zadovoljena ili se pak grubo krše, države potpisnice navedenih dokumenata imaju pravo poduzeti različite radnje kako bi osigurale najbolji interes djeteta, a neke od radnji podrazumijevaju i djetetovo izdvajanje iz obitelji. Premda je za dječje zdravlje i razvoj najpoželjnije da dijete odrasta unutar vlastite obitelji, postoje situacije i opravdani razlozi koji stvaraju potrebu za djetetovim izdvajanjem iz nje. Razlozi poput zanemarivanja, zlostavljanja i zloupotrebljavanja roditeljskih dužnosti dovode do izdvajanja djeteta iz njegove obitelji te povjeravanja na brigu i odgoj ustanovama poput domova socijalne skrbi ili udomiteljskim obiteljima (Ajduković, 2004.). Odabir vrste smještaja djece u različitim državama ovisi o predviđenoj duljini trajanja

njihovog boravka u alternativnoj skrbi, o smještajnim kapacitetima ustanova, teškoćama s kojima se dijete susrelo i o raspoloživim resursima države u kojoj se djeca nalaze. Ovaj rad pruža prikaz smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u mediteranskim zemljama članicama Europske unije na temelju dostupnih statističkih podataka i recentnih istraživanja. Razmotrit će se dva aspekta smještaja djece: a) opis razloga smještaja, koji obuhvaća razloge smještaja djece u alternativnu skrb, to jest razloge izdvajanja djeteta iz obitelji i broj djece smještene u alternativnoj skrbi u pojedinoj državi te b) opis vrste smještaja, koji obuhvaća vrste smještaja, izvor njihovog financiranja te trajanje samog smještaja.

2. Povijest alternativne skrbi u Europi

Briga za siročad, napuštenu i zlostavljenu djecu kroz neformalne oblike srodničkog udomiteljstva i kroz posvojenje ima dugu povijest. Još neki od razloga zbog kojih bi dijete dospjelo u jedan od takvih oblika alternativne skrbi bili su napuštanje pri rođenju ili ubrzo nakon, siromaštvo te nestabilne okolnosti unutar obitelji. Dozier i suradnici (2012.) navode primjere alternativne skrbi u kojima se mogu vidjeti velike razlike u tretmanu djece tijekom smještaja - od onih vrlo pozitivnih primjera udomiteljstva i izrazite njege do onih negativnih koji prikazuju teške okolnosti pukog preživljavanja djece u institucijama u doba prije adaptiranog mlijeka i steriliziranih bočica. U neformalnim udomiteljskim i posvojiteljskim domovima kvaliteta brige i skrbi za djecu varirala je, u rasponu od djece s kojima se postupa kao s članovima obitelji do djece s kojima se postupa kao sa slugama. Kako se razvijalo društvo i jačale države, osnovani su formalni državni sustavi i institucije namijenjene posebno za skrb o djeci i osiguravanju njihove dobrobiti. Domovi za siročad su osnovani u 14. i 15. stoljeću u Italiji kao odgovor na rastući broj napuštenih beba u gradovima (Hrdy, 1999.; prema Dozier i sur., 2012.), jer je broj napuštenih beba i djece brojčano nadmašio broj osoba dostupnih za brigu o njima kroz neformalne sustave skrbi. U početku, većina djece unutar tih domova nisu bila prava siročad, već djeca koja su imala živućeg jednog ili oba roditelja, koji su ih odabrali napustiti. Zabilježena smrtnost djece unutar prvih domova bila je izrazito visoka. Mnoga dojenčad nije uspijevala preživjeti zbog izbijanja zaraznih bolesti u domovima ili zbog nedostupnosti majčinog mlijeka. U idućim stoljećima, broj domova za siročad je rastao u Italiji, a kasnije u Engleskoj, Rusiji i nekim dijelovima Europe. Unatoč tome, kroz većinu 18. stoljeća u sjevernoj Americi i Europi, institucionalna skrb za djecu bila je neuobičajena. Siročad i napuštena djeca najčešće su bila smještena kod susjeda, u gradske

ubožnice ili su bila uključena u naukovanje kao šegrti. Tijekom 19. stoljeća vjerske i dobrotvorne organizacije počele su osnivati sirotišta kao odgovor na pojačanu urbanizaciju, ratove i epidemije zaraznih bolesti poput tuberkuloze, kolere i žute groznice (Crenson, 1998; prema Dozier i sur., 2012.). U Europi do razvoja institucionalne skrbi za djecu dolazi krajem 19. stoljeća zbog procesa urbanizacije i industrijalizacije. Tada je glavni razlog smještaja djece bilo siromaštvo roditelja. Pored siromaštva, često su se javljali i drugi razlozi poput djetetovih teškoća u razvoju, napuštanja djece i velikog broja djece o kojima roditelji ne mogu skrbiti te ih svojevolumno prepuštaju institucijama (Sovar, 2015.). U vrijeme ratnih zbivanja koja su prožimala Europu tijekom 20. stoljeća, pomoć je bila usmjerena ka djeci koja su zbog rata ostajala bez roditelja ili i sama stradala u ratu. U Hrvatskoj, tijekom prvih četrdeset godina 20. stoljeća postojala je organizirana skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi koju su tada predvodile udruge civilnog društva, Katolička crkva te istaknuti pojedinci u društvu uz minimalno uplitanje države (Branica, 2006.). Tijekom tog razdoblja, glavni razlozi smještaja djece bili su vezani uz napuštanje i zapostavljanje djece, siromaštvo, alkoholizam, vanbračno rođenu djecu te smrt roditelja (Majdak, 2006.). Po završetku 1. svjetskog rata povećava se državna intervencija kroz uređenje socijalne skrbi putem zakona i uredbi (Branica, 2006.). Između dva svjetska rata, kao i nakon 2. svjetskog rata, fokus je bio na otvaranju sve većeg broja institucija za djecu koja su ostala siročad zbog ratnih zbivanja (Majdak, 2006.). Unutar osnovanih institucija postojale su velike razlike u kvaliteti skrbi i smještaja, no postoje određene karakteristike institucionalnog smještaja djece koje su zajedničke. Velik broj djece naspram malog broja odgajatelja, smjenski rad odgajatelja koji su slabo plaćeni, neindividualizirana skrb, izolacija i kruta struktura samo su neke od njih. Te karakteristike ne pogoduju razvoju bliskog odnosa između djeteta i skrbnika, to jest odgajatelja (Dozier i sur., 2012.). Taj trend u organiziranoj skrbi putem domova se nastavio kroz gotovo cijelo 20. stoljeće. Krajem 20. te početkom 21. stoljeća razvija se nova društvena i politička svijest o tome kako bi alternativna skrb trebala izgledati. Tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća započeo je novi proces, proces deinstitutionalizacije. Deinstitutionalizacija je proces kojim se nastojalo smanjiti ulazak djece u institucije i osigurati njihov prelazak u druge, neinstitutionalne, oblike skrbi kao što su udomiteljstvo ili organizirano stanovanje (Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godina). Tim procesom nisu obuhvaćena samo djeca okarakterizirana kao siročad, nego sva djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi (uključujući djecu i mlade s problemima u ponašanju), djeca s teškoćama u razvoju te odrasle osobe s invaliditetom.

3. Alternativna skrbi njeni oblici u Europi danas

Trenutni najznačajniji razlozi izdvajanja djece iz njihovih obitelji su zlostavljanje i zanemarivanje djece, siromaštvo i poremećeni odnosi unutar obitelji (Ajduković, Sladović Franz i Kregar, 2005.; prema Sovar, 2015.). U tim slučajevima, država intervenira u obiteljski život i izdvaja djecu kada je to u najboljem interesu djeteta. Najbolji interes djeteta u tom trenutku predstavlja njegovo izdvajanje iz (potencijalno) opasnog okruženja, u kojem su mu ugroženi život, razvoj i zdravlje te njegov smještaj u alternativnu skrb, kako bi mu se pružila zaštita. Danas postoji više različitih oblika alternativne skrbi, a one se uglavnom dijele na institucionalnu i izvaninstitucionalnu skrb. Najrasprostranjeniji oblici izvaninstitucionalne skrbi su udomiteljska, u organiziranom stanovanju te u domovima obiteljskog tipa, a institucionalnu skrb predstavljaju dječji domovi i SOS dječja sela.

3.1. Udomiteljstvo

Oblik skrbi koji danas predstavlja najpoželjnije okruženje za dijete nakon njegove vlastite obitelji je udomiteljstvo. Postoje različite vrste udomiteljstva, a ono je nejednako rasprostranjeno u mediteranskim zemljama. Srodničko udomiteljstvo je pojam za preuzimanje skrbi o djetetu od strane njegovih odraslih srodnika, a taj način preuzimanja skrbi ima dugačku tradiciju u društvu. Tradicionalno udomiteljstvo odnosi se na preuzimanje skrbi o djetetu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, bez da su dijete i udomitelj u srodstvu, a da je dijete psiho-socijalnog razvoja primjerenog njegovoj dobi. Specijalizirano udomiteljstvo obavlja posebno educiran udomitelj koji s djetetom s ozbiljnim fizičkim, emocionalnim i psihičkim poteškoćama radi na poseban način. Profesionalno udomiteljstvo obavlja kao samostalnu djelatnost osoba koja je stručnjak iz nekog od pomažućih područja poput socijalnog rada, psihologije, medicine, socijalne pedagogije ili sličnog područja (Laklija, 2011.). Na taj način djeca s invaliditetom, teškoćama u razvoju ili poremećajima u ponašanju dobivaju prikladnu njegu i cjelodnevnu skrb koja im je potrebna od strane profesionalaca koji se prema svom stupnju obrazovanja smatraju opremljenima za pružanje adekvatne skrbi djetetu. U nekim mediteranskim zemljama također postoji krizno udomiteljstvo kao oblik udomiteljstva koji predstavlja kratkotrajni boravak djeteta kod udomitelja do rješenja krizne situacije koja je nastala unutar njegove biološke obitelji. Udomiteljstvo kao kratak odmor za biološke roditelje se koristi za kratak boravak djeteta s teškoćama u razvoju kod druge, specijalizirane udomiteljske obitelji, kako bi se biološka obitelj na kraći period rasteretila i odmorila od izazova koje sa sobom nosi skrb o djetetu s teškoćama u razvoju. Uz ove modele

udomiteljstva, postoje i privatna udomiteljstva, obitelji za pružanje socijalne podrške, zajednički smještaj majke i djeteta i drugi oblici ovisno o državama i njihovim zakonodavstvima (Laklija, 2011.). Ovi različiti oblici udomiteljstva pružaju široke mogućnosti za djecu bez odgovarajuće skrbi. Na taj način, djeca mogu boraviti u obiteljskom okruženju koje je prilagođeno njihovim potrebama i poteškoćama.

3.2. Organizirano stanovanje

Organizirano stanovanje je vrsta socijalne usluge pomoću koje se unutar jednog stambenog prostora (kuće ili stana) pojedincima pruža pomoć i potpora u osiguravanju osnovnih, ali i radnih, socijalnih, obrazovnih i drugih životnih potreba kako bi se izjednačile njihove mogućnosti, poboljšala kvaliteta života i potaknulo samostalno življenje (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., čl. 106, st. 1). Ova usluga, kada je usmjerena prema djeci i mladima koji izlaze iz institucija socijalne skrbi, pruža podršku u osamostaljivanju i prilagodbi na život izvan institucije (Bartoluci, 2014.). Ona predstavlja prijelazni oblik između života u velikim domovima, prema samostalnom životu u "vanjskom svijetu". Za razliku od institucija u kojima su ustanovljene rutine, a velik dio brige vezane uz planiranje, prehranu i slično preuzima osoblje, u organiziranom stanovanju mladi sami vode brigu o kućanstvu te isto tako preuzimaju odgovornost za izvršavanje dnevnih zadataka i obaveza. No, omogućena im je pomoć i potpora koje je osigurana od strane državnih i nedržavnih domova, kao i od drugih pravnih osoba ukoliko su registrirane za obavljanje takvih djelatnosti. Kako bi se spriječila prenapučenost stambenih jedinica i pretjerano uplitanje pomagača, u Hrvatskoj je broj korisnika po stambenoj jedinici ograničen na najviše 8 korisnika (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., čl. 106, st. 3), a osobe koje pružaju pomoć ne žive s korisnicima, nego ih periodično posjećuju. Ovakva vrsta stanovanja se kao usluga pruža onim korisnicima koji su do punoljetnosti bili u alternativnoj skrbi te onima koji imaju između 16 i 18 godina, ukoliko se procijeni da su dovoljno zreli za takav oblik stanovanja (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, NN 40/2014., čl. 99, st. 1). Kako u Hrvatskoj, tako se i u drugim europskim zemljama potiču programi organiziranog stanovanja za mlade koji su punoljetnost dočekali u institucijama. Te promjene potaknute su procesima deinstitucionalizacije, transformacije, stvaranja centara za pružanje usluga u zajednici te na spoznajama o štetnosti dugotrajnog boravka unutar institucija.

3.3. Domovi obiteljskog tipa

Kao poseban oblik skrbi koji se po svojim uslugama nalazi na razmeđu institucionalne i udomiteljske skrbi nalazi se dom obiteljskog tipa. Nastao je kao prikladna zamjena za velike institucije, usmjeren na pružanje kvalitetnije skrbi manjem broju djece. Obiteljski dom pruža drugačije fizičke i socijalne uvjete odrastanja djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi osiguravanjem sredine nalik obiteljskoj koja im može omogućiti život što sličniji ostaloj djeci (Ajduković, 2004.). Boravak u obiteljskoj kući pomaže djeci u integraciji u zajednicu u kojoj se nalaze, građenju međuljudskih odnosa i stvaranju socijalnih mreža, za razliku od velikih domova u kojima se neizbježno događa otuđenje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi od svojih vršnjaka koji žive unutar vlastitih obitelji. Unutar obiteljskog doma se smije nalaziti između 6 do 20 djece, a najmanje jedan član obitelji mora biti zaposlenik tog obiteljskog doma (Sladović Franz, 2004.). Iako brojka od dvadesetero djece na jednom mjestu može zvučati kao prevelik broj, zbog takvih kapaciteta obiteljski domovi imaju mogućnost osigurati ostanak većeg broja braće i sestara na okupu, dok s druge strane zadržavaju bolji omjer odgajatelja i djece nego što je u institucijama, a samim time mogu osigurati kvalitetnije odrastanje toj djeci. Obzirom na karakteristike kao što su manji broj djece, život unutar obiteljskog stambenog prostora i povezivanje sa zajednicom u kojoj se nalaze ovaj oblik skrbi smatra se daleko kvalitetnijim od života u instituciji.

3.4. Dječji domovi

Premda se kroz vrijeme mijenjaju i nude različiti oblici alternativne skrbi, dječji domovi suopstali kao jedan od izvornih, ako ne i prevladavajućih oblika alternativne skrbi za djecu.

Kada se govori o institucionalnoj skrbi za djecu, pod tim pojmom se misli na smještaj djece u velike dječje domove. Djeca su smještena u njih zbog niza razloga poput: neodgovarajuće roditeljske skrbi, djetetovog pokazivanja problema u ponašanju te teškoća u razvoju i invaliditeta. Kada je u pitanju neodgovarajuća roditeljska skrb, smještaj djeteta u dom prvenstveno ima zaštitnu ulogu. Na taj način dijete se izdvaja iz nepovoljnih okolnosti te se time štiti od negativnog i štetnog utjecaja roditelja i/ili okoline u kojoj se nalaze. Kod djece koja očituju probleme u ponašanju, primarna funkcija smještaja u instituciju očituje se u nastojanju provedbe socijalizacije, obrazovanja i odgoja djeteta kako bi se otklonile smetnje koje su dovele do djetetovog izdvajanja. Djeca s teškoćama u razvoju i s invaliditetom često se nalaze u institucijama zbog obrazovanja ili rehabilitacije te nemogućnosti roditelja da im pruže adekvatnu skrb (Belobrk, 2007.). U ovom radu nisu obuhvaćena djeca koja kratkotrajno

borave u institucijama radi obrazovanja ili rehabilitacije ukoliko se po završetku trajanja tretmana vraćaju u primarnu obitelj koja je o njima prethodno adekvatno skrbrila i ukoliko njihove teškoće nisu popraćene poremećajima u ponašanju. Nadalje, institucionalna skrb nudi smještaj djetetu koje je izdvojeno iz obitelji zajedno s većim brojem druge djece nego u drugim oblicima alternativne skrbi. Na primjer, u Hrvatskoj je broj djece u odgojnim grupama između 5 i 11, a o njima skrbi samo jedan djelatnik po smjeni (Vejmelka, Sabolić, 2015.). Boravak u domu pruža djeci zaštitu, smještaj, organiziranu prehranu, cjelodnevnu skrb te se nastoje zadovoljiti djetetove temeljne psihičke i fizičke potrebe u skladu sa posebnim okolnostima svakog djeteta. Djeca koja borave u domu zajedno žive i sudjeluju u aktivnostima, a samim time odgojna skupina kojoj dijete pripada mu zamjenjuje socijalizacijske i praktične funkcije obitelji (Vejmelka, Sabolić, 2015.). Kadushin (1980., prema Sladović Franz 2004.) navodi određene prednosti institucionalne skrbi za djecu: boravak djeteta s vršnjačkom skupinom koji može pomoći djetetu pri prilagodbi na nastale životne promjene, dnevna rutina i pravila koje pruža institucija daju osjećaj sigurnosti, dostupnost stručnog osoblja unutar institucije koje može djetetu pružiti tretman ili pomoći u rehabilitaciji, neprisiljavanje djeteta na razvijanje bliskog odnosa s drugom figurom privrženosti, mogućnost držanja većeg broja braće i sestara na okupu, prikladnost za kratkotrajni boravak djeteta... Unatoč navedenim prednostima, osjećaj kontinuiteta unutar institucije nije uvijek osiguran zbog promjene odgajatelja, a vršnjačka skupina može potencijalno biti i negativan utjecaj na dijete (Sladović Franz 2004.). Uz to, broj odgajatelja je premalen u odnosu na broj djece, a dugotrajan boravak u instituciji općenito ne pogoduje razvoju djeteta. Na to ukazuju istraživanja provedena u institucijama koja su pokazala kako u takvim okolnostima djeca počinju zaostajati u razvoju u usporedbi sa svojim vršnjacima koji žive unutar (svojih primarnih) obitelji (Sovar, 2015.). Ove karakteristike pokazuju kako mane sadržajem i opsegom djelovanja na dijete prevladavaju nad pozitivnim karakteristikama smještaja u dječjem domu. Iz tih razloga, dugotrajni smještaj u takvu instituciju treba se izbjegavati kad god je to moguće.

3.5. SOS dječja sela

SOS dječja sela osnovana su 1949. godine u Austriji, a s vremenom su postala najveća nevladina organizacija koja je fokusirana na brigu za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Trenutno su rasprostranjena u više od 130 zemalja diljem svijeta, a u svoje programe uključuju preko milijun djece (van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, 2021.). SOS dječja

sela građena su u velikim kompleksima koji u sebi sadržavaju kuće za smještaj, igrališta, škole i ambulante. U svakoj kući boravi 6 do 8 djece različite dobi, a s njima je tamo "SOS mama" koja predstavlja majčinsku figuru koja je dostupna danonoćno većinu tjedna, skoro cijele godine. Također postoji uloga "tete" koja pomaže "SOS mami" u kućanskim poslovima poput kuhanja i pospremanja (van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg, 2021.). Uz skrb za djecu i njihovu zaštitu od zlostavljanja, zanemarivanja te bilo kojeg oblika izrabljivanja, SOS dječja sela imaju aktivne programe obrazovanja ili osposobljavanja djece za zanat, podrške za udomitelje i posvojitelje te preventivne programe usmjerene na osnaživanje obitelji u riziku. Postoje i još neki programi koji podučavaju roditeljskim vještinama i vještinama vođenja kućanstva, pružaju obiteljsko savjetovanje, osiguravaju pristup školovanju za dječake i djevojčice (uključujući uniforme, školarine, knjige i tutore za izvannastavnu pomoć) te pružaju besplatan pristup zdravstvenim uslugama za djecu i majke (SOS Children's Villages, 2022.). Premda SOS dječja sela pripadaju u kategoriju institucionalne skrbi, razlikuju se od dječjih domova prema obuhvatnom programu kojeg pružaju, manjim smještajnim jedinicama, većem privatnom prostoru, odgajateljima ("SOS mamama i tetama") koji su posvećeni samo svojoj "kući", a samim time praktički se osigurava pružanje kvalitetnije skrbi nego u klasičnim dječjim domovima.

4. Pravni okvir za zaštitu i razvoj skrbi za djecu u Europi

Vrijeme između dva svjetska rata i neposredno nakon njih predstavljalo je plodno tlo za razvijanje ljudskih, a isto tako i dječjih prava te su se prema 20. stoljeću dječja prava počela promatrati kao polje od društvenog i međunarodnog interesa. Jedan od prvih spomenutih dokumenata vezan uz prava djece je Ženevska deklaracija o pravima djeteta iz 1924. godine. Ona je poprilično kratak i jednostavan dokument koji ukazuje na potrebe djece, a sastoji se samo od pet točaka. U Ženevskoj deklaraciji jasno piše kako se djetetu mora omogućiti "da se normalnim putem materijalno i duhovno razvija", kako "gladno dijete treba nahraniti; bolesno liječiti; zaostalo ispomagati; delinkventno odgajati; siročje ili napušteno udomiti i pomagati" te kako dijete treba zaštititi "od bilo kojeg oblika izrabljivanja" (Cots, 2009.; 32.) neovisno o rasi, nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti djeteta. Premda ova deklaracija sama po sebi nije pravno obvezujući dokument, u ovom slučaju predstavlja kamen temeljac za globalni razvoj dječjih prava u budućnosti kroz međunarodne institucije. Nakon Drugog svjetskog rata,

tijekom 1948. godine, nastala je Opća deklaracija o ljudskim pravima. Ona se dotiče i dječjih prava, navodeći jednakost djece rođene u braku s djecom rođenom izvan braka, pravo na izbor obrazovanja, pravo na slobodu i sigurnost te govoreći kako djetinjstvu pripada posebna pomoć i skrb (Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, NN 12/2009.). U razvoju ljudskih prava, sve više se podizala svijest o razvoju dječjih prava kao zasebnih jer su djeca prepoznata kao ranjiva skupina s posebnim pravima i interesima. Zato je 1959. godine Ženevska deklaracija o pravima djeteta (1924.) proširena pod nazivom Deklaracija o pravima djeteta. Ona govori kako su djetetu "zbog njegove tjelesne i mentalne nezrelosti, potrebni posebna zaštita i skrb, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu prije i nakon rođenja" (Konvencija o pravima djeteta, 1989.:4). U fokusu ove deklaracije najviše se nalazilo pravo na "sretno djetinjstvo" (Kopić, Korajac, 2010.), govoreći o razumijevanju i ljubavi prema djeci te zaštiti i nediskriminaciji djece (Čubelić, 1994.). Ove tri navedene deklaracije vodile su ka prvom međunarodnom pravnom obvezujućem dokumentu koji se tiče isključivo prava djece - Konvenciji o pravima djeteta koja je usvojena na Glavnoj skupštini ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine. Radi se o međunarodnom dokumentu koji ima snagu zakona te države obvezuje na pridržavanje ukoliko su ju potpisale i ratificirale. Ona u sebi sadrži univerzalne standarde koji se odnose na svako dijete u bilo kojoj državi potpisnici te je prvi dokument koji dijete opisuje kao subjekt s pravima, a ne samo kao osobu kojoj je potrebna posebna zaštita. Članci konvencije mogu se podijeliti na: prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja (Konvencija o pravima djeteta, 1989.). Premda su ta prava nedjeljiva i njihova hijerarhija ne postoji, kada su u pitanju zaštita djece i odgovarajuća skrb za njih, najviše se u obzir uzimaju prava preživljavanja i zaštitna prava te sve zakonske odredbe koje iz njih proizlaze. Prava preživljavanja odnose se na djetetovo pravo na život, odgovarajući životni standard, krov nad glavom, prehranu i zdravstvenu pomoć; zaštitna prava odnose se na zaštitu od zapostavljanja, zlorabe, izrabljivanja, zaštitu od duhana, alkohola i droga te na zabranu dječjeg rada. Unatoč tome što Konvencija govori o obitelji kao o temeljnoj društvenoj grupi i naglašava njenu važnost, zaštita najboljeg interesa djeteta postavlja se na prvo mjesto. Tako Konvencija predviđa mogućnost izdvajanja djeteta iz obitelji ukoliko je to nužno radi dobrobiti djeteta - kada su u pitanju zanemarivanje djeteta ili zloraba roditeljskog položaja (Konvencija o pravima djeteta, 1989., čl. 9, st. 1). Države članice se također obvezuju na poduzimanje širokog skupa mjera kako bi zaštitile dijete od bilo kojeg oblika nasilja, povreda, zlorabe, zapuštenosti, zanemarivanja, zlostavljanja ili iskorištavanja (Konvencija o pravima djeteta, 1989., čl. 19. st.1). Uz navedeno, piše kako dijete kojem je trajno ili privremeno uskraćen život unutar primarne obitelji, ili koje zbog

svoje dobrobiti ne smije ostati u toj obitelji, ima pravo na posebnu pomoć i zaštitu države; kako je država članica dužna osigurati djetetu zakonsku zaštitu; kako ta zaštita može biti u obliku udomiteljstva, posvojenja ili smještaja u ustanovu za skrb o djeci (Konvencija o pravima djeteta, 1989., čl. 20.). Ovi članci Konvencije sami po sebi predstavljaju osnovu za izdvajanje djeteta iz obitelji pod određenim okolnostima te propisuju mogućnosti smještaja djeteta ukoliko do izdvajanja dođe. Države, stranke Konvencije, u svojim nacionalnim zakonodavstvima mogu proširiti mogućnosti koje Konvencija propisuje. Tako mogu navesti dodatne uvjete za izdvajanje djeteta iz obitelji ili pružiti dodatne mogućnosti smještaja djeteta kao što su obiteljski domovi ili krizni centri. Osim navedenih konvencija i deklaracija, postoje i dva međunarodna pakta koji spominju skrbi o djeci i obitelji. To su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) i Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.). Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) spominje kako svako dijete neovisno o rasi, spolu, vjeri ili podrijetlu ima pravo na mjere zaštite od strane svoje obitelji, društva i države (čl. 24, st. 1). Time se podrazumijeva da je dužnost države, ukoliko roditelji ne ispune istu, brinuti o djetetu i pružiti mu uvjete za sigurno i zdravo odrastanje. Na sličan način, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.) spominje da je obitelj temeljna i prirodna društvena jedinica odgovorna za skrb maloljetne djece, no da država treba poduzeti posebne mjere pomoći i zaštite za svu djecu kako bi ih zaštitili od socijalnog i ekonomskog izrabljivanja i na taj način zaštititi moral, zdravlje, razvoj i život djece (čl. 10, st. 1, st. 3). Iako navedeni međunarodni paktovi nisu direktno zakonski obvezujući za države stranke, pružaju načela i smjernice za ostvarivanje ljudskih i dječjih prava.

Među novijim dokumentima, aktualnima unutar Europske unije, nalaze se Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom (2006.), Smjernice UN-a za alternativnu skrb o djeci (2010.), Preporuke Odbora za prava djeteta (2009.), Europska deklaracija Svjetske zdravstvene organizacije o zdravlju djece i mladih s intelektualnim teškoćama i njihovim obiteljima (2010.). U njima se izričito štite prava djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djecu s problemima u ponašanju, uključujući djecu s teškoćama u razvoju te se usmjeravaju državna zakonodavstva na osiguravanje adekvatnog smještaja i skrbi za djecu te sprečavanje njihove izolacije i segregacije iz zajednica u kojima žive. Obaveze država članica prema djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeci s invaliditetom i djeci s problemima u ponašanju pronalaze se u Povelji Europske unije o temeljnim pravima (2000.), Strategiji Europa 2020 i Strategiji EU za razvoj jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom 2010. - 2020.; ti dokumenti u sebi sadrže obaveze, smjernice i ciljeve kako bi se djeci pružio siguran dom,

dostojanstven život i omogućilo sudjelovanje u životu zajednice u kojoj se nalaze. Vijeće Europe je također izdalo dokumente koji nisu pravno obvezujući za države članice, ali postavljaju okvir za napredak razvoja skrbi za djecu, deinstitucionalizaciju i sudjelovanje djece u zajednici. Ti dokumenti uključuju: Preporuku Odbora ministara o deinstitucionalizaciji i životu u zajednici djece s posebnim potrebama (2009.), Preporuka Odbora ministara o pravima djece koja žive u rezidencijalnim ustanovama (2005.), Akcijski plan Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2006. - 2015., Rezoluciju Parlamentarne skupštine o ostvarivanju prava osoba s invaliditetom i njihovom punom i aktivnom sudjelovanju u društvu (2009.), Preporuku Odbora ministara o deinstitucionalizaciji i životu u zajednici djece s posebnim potrebama (2010.), Preporuku Odbora ministara o pravima djece koja žive u rezidencijalnim ustanovama (2005.), Preporuku Odbora ministara o pravima djece i socijalnim uslugama blagonaklonima prema djeci i obiteljima (2011.) te Tematska izvješća povjerenika za ljudska prava Vijeća Europe (2012.). U njima se govori o postupnom ukidanju institucionalnog smještaja djece i njegovom transformiranju u sustav pružanja usluga unutar zajednice. Nastoje se osigurati preventivne mjere i mjere potpore za obitelji u riziku kako bi smještaj djeteta bio iznimka, a ne pravilo u slučaju krize unutar obitelji.

Ovi dokumenti objavljuvani su i usvajani u okviru organizacije Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i Europske unije čije su države članice, između ostalih, države obrađivane u ovom radu i kao takve su obvezne pridržavati se ratificiranih konvencija te slijediti smjernice paktova, preporuka i drugih dokumenata. U navedenim dokumentima spominju se ljudska prava, prava djece i smjernice za ostvarivanje istih. Složni su u tome da su djeca u posebnom i ranjivom položaju zbog svoje dobi te da zbog toga uživaju posebnu zaštitu obitelji, društva i države. U skladu s tim, države članice, to jest potpisnice tih dokumenata dužne su brinuti o ostvarivanju tih prava. Ta prava se ponekad moraju ostvarivati preko državnih službi koje imaju pravo i dužnost izdvojiti dijete iz okolnosti unutar obiteljskog doma koje su štetne za njegovo zdravlje i život. Nakon izdvajanja djeteta, ono se smješta u jedan od oblika alternativne skrbi dok se ne otkloni nastala teškoća unutar obitelji ili dok se djetetu ne pronađe drugi, siguran i dugotrajan smještaj.

5. Prikaz alternativne skrbi za djecu u mediteranskim zemljama

U ovom radu analizirat će se alternativna skrb za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi kroz dva aspekta koji sadrže po dvije dimenzije za svaku državu. Prvi aspekt je **(1) opis razloga smještaja**. On u sebi sadrži **(1a) razloge smještaja** i **(1b) statističke podatke o broju smještene djece**. **(1a) Razlozi smještaja** podrazumijevaju one okolnosti i različite čimbenike na strani okoline, djeteta i roditelja koji roditelje onemogućavaju u ostvarivanju adekvatne skrbi za dijete. **(1b) Statistički podaci o broju smještene djece** opisuju broj djece koji se trenutno nalazi u alternativnoj skrbi za svaku pojedinu državu. Drugi aspekt je **(2) opis vrste smještaja** koji u sebi sadrži **(2a) vrste smještaja i način njihovog financiranja** i **(2b) trajanje skrbi** (duljina boravka djece u alternativnoj skrbi). Podaci će većinski biti prikazani kroz dokumente Eurochilda, zbog njihove obuhvatnosti i usporedivosti na promatranim područjima.

Pojam mediteranskih zemalja je kroz povijest podrazumijevao različite zemlje, a u današnje vrijeme još uvijek postoje neke nesuglasice o tome što su to točno mediteranske zemlje i koje sve zemlje se u ovaj pojam obuhvaćaju. Prema Hrvatskoj enciklopediji (2021.) Mediteran je "naziv za Sredozemno more s otocima i kopnena područja Europe, Azije i Afrike koja ga okružuju i njemu gravitiraju. Osim prirodnih (klima, vegetacija i dr.) ta područja imaju i zajednička kulturna i neka povijesna obilježja". Prema tome, mediteranskim zemljama smatraju se sve one zemlje koje imaju izlaz na Mediteran, a objedinjuju ih i međusobno sličan način života uz tragove zajedničke prošlosti i kulture. Unatoč tome što je u današnje vrijeme teško jednoznačno govoriti o Mediteranu zbog raznolikosti njegovih stanovnika, mediteransko područje ipak predstavlja jednu povijesnu i kulturnu cjelinu te jedan specifičan način života zbog geografske, klimatske, religijske i tradicijske osnove (Orlić, 2012.). Za potrebe ovog rada prikazat će se skrb za djecu u zemljama s prostora Mediterana koje su ujedno i članice Eupske unije, a njih čine: Francuska, Grčka, Hrvatska, Italija, Malta, Slovenija, Španjolska i Portugal. Premda je Portugal država koja nema izravan izlaz na Mediteran, povijesno i kulturološki pripada mediteranskom krugu te se u ovom radu spominje kao država članica, dok Cipar zbog svoje političke podijeljenosti i teško dostupnih podataka neće biti obrađivan. U literaturi se mogu naći i drugačije podjele zemalja Europe. Prema Ajduković (2004.) Slovenija, Hrvatska i Grčka često spadaju u "zemlje jugoistočne Europe", dok se Francuska, Portugal, Italija i Španjolska smatraju "zemljama zapadne Europe". S druge strane, Browne i suradnici (2009., prema Sovar 2015.) po ovom pitanju dijele europske države na "zapadnu Europu" koju čine, između ostalih, Francuska, Grčka i Portugal i na "ostatak

Europe" u kojem se nalaze i Cipar, Hrvatska i Malta. U ovom radu odlučili smo se na grupiranje zemalja polazeći od, kako je ranije navedeno, geografskog položaja zemlje s pristupom Mediteranu što se odražava i na kulturu i način života. U idućim poglavljima prikazivat će se različiti oblici skrbi: udomiteljska skrb, organizirano stanovanje, domovi obiteljskog tipa, SOS dječja sela, dječji domovi (uključujući domove za maloljetne počinitelje prekršajnih i kaznenih djela i domove za djecu s teškoćama u razvoju), sirotišta u vjerskim organizacijama, privremena skloništa, skloništa za djecu i mlade, centri za podršku trudnicama i majkama s novorođenčadi te krizni centri.

5.1. Francuska

5.1.1. Opis razloga smještaja u Francuskoj

Skrb za djecu i intervencije državnih službi u živote obitelji s djecom u Francuskoj obuhvaćaju one obitelji u kojima roditelji imaju probleme u odgoju, obrazovanju i uzdržavanju djece. Država nudi materijalnu i psihološku pomoć, edukacije za djecu i njihove roditelje/skrbnike, pružanje alternativne skrbi za djecu na poludnevnoj ili cjelodnevnoj bazi, set intervencija za djecu i njihove roditelje, kao i osiguravanje kratkotrajne ili dugotrajne skrbi za maloljetnike čije obitelji im u tom trenutku ne mogu osigurati zaštitu i skrb. Djecom se, u kontekstu ove države i njenog zakonodavstva, mogu smatrati i mlađi punoljetnici do dvadeset i jedne godine starosti koji se suočavaju s teškoćama koje bi mogle ozbiljno ugroziti njihovu dobrobit. Prema tome, glavni **(1a) razlozi smještaja** u Francuskoj su: ugrožavanje zdravlja, sigurnosti i morala maloljetnika, ugroza njihovog obrazovanja te njihovog fizičkog, emocionalnog, intelektualnog ili socijalnog razvoja. Siromaštvo i loši materijalni uvjeti obitelji također predstavljaju razlog za izdvajanja djeteta iz obitelji jer se smatra da oni pridonose ostvarenju gorenavedenih uvjeta (Eurochild, 2010.). Prema **(1b) statističkim podacima o broju smještene djece** Eurochilda (2020.) tijekom 2017. godine bilo je 61 000 djece u institucionalnoj skrbi. Potom, 2019. godine bilo je ukupno 177 000 djece unutar alternativne skrbi od kojih je manje od 50% (80 000) boravilo u udomiteljskoj skrbi. Prema najnovijim podacima Eurochilda (2021.), u alternativnoj skrbi nalazi se 158 124 djeteta. Od tog broja, njih 84 944 boravi kod udomitelja, 51 524 borave u institucijama, a 21 656 djece nalazi se u "drugim oblicima skrbi" koji ne odgovaraju kategorijama koje se opisuju u dokumentu ili se ne smatraju alternativnom skrbi u svim promatranim zemljama. Prema ovim podacima vidljivo je da sada 54% djece boravi u izvaninstitucionalnoj, a 32% u

institucionalnoj skrbi. U odnosu na podatke iz 2017. i 2019. godine vidljiv je napredak u smjeru smanjenja broja djece u alternativnoj skrbi, smanjenja broja djece u institucionalnim oblicima skrbi i povećanje broja smještene djece u udomiteljsku, neinstitucionalnu skrb.

5.1.2. Opis vrste smještaja u Francuskoj

Na lokalnoj razini odgovornost za djecu preuzimaju decentralizirana Opća vijeća za socijalnu pomoć djeci (*Aide Sociale à l'Enfance - ASE (Conseils Généraux)*). Ona su odgovorna za organizaciju i provođenje politike zaštite djece putem dodjela naknada i iznosa te **financiranja skrbi za djecu** i sl. Opća vijeća koriste akreditirane objekte i usluge (unutar javnog i privatnog sektora) u kojima su smještena djeca pod njihovom skrbi (Eurochild, 2010.). U Francuskoj je osigurano nekoliko **(2a) vrsta smještaja** za djecu. Postoji skrb za djecu u klasičnim dječjim domovima u kojima radi plaćeno osoblje i u kojima boravi 16 ili više djece te dječji domovi manjeg tipa (manje od 16 djece). Potom, postoje domovi za djecu s teškoćama u razvoju koji podrazumijevaju cjelodnevni boravak i život djece unutar doma. U njima radi plaćeno osoblje te su to velike ustanove unutar kojih živi 16 ili više djece. Nadalje, tu su domovi za maloljetne počinitelje prekršajnih i kaznenih djela koji uključuju odgojne ustanove i odgojne zavode ("maloljetničke zatvore") u kojima boravi više od 16 djece te u kojima radi plaćeno osoblje. Kao jedan od oblika skrbi koji više nalikuje životu u obiteljskom domu, postoje SOS dječja sela. Od njih 13, 12 je u kontinentalnoj Francuskoj, a 1 SOS dječje selo je u Francuskoj Polineziji, na Tahitiju. U njima radi 111 "SOS majki" i 98 skrbnika koji su posvećeni djeci. Svako SOS selo sastoji se od 10 kuća unutar kojih svaka obitelj unutar njih prima na smještaj između četvero i šestoro djece. Kao najpoželjniji oblik alternativne skrbi, u Francuskoj postoji i udomiteljstvo u kojem boravi približno trećina djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi (Eurochild, 2010.). Ondje postoji nekoliko različitih vrsta udomiteljstva: specijalizirano, profesionalno, krizno, vikend-udomiteljstvo i dugotrajno udomiteljstvo. Udomitelji imaju pravo na plaću, plaćene doprinose za mirovinsko, socijalno i zdravstveno osiguranje te imaju osigurane dopuste i godišnje odmore (Laklija, 2011.). Duljina **(2b) trajanja skrbi** nekad ovisi o vrsti traženog smještaja. Djeca smještena u manjim institucijama su u njima boravila u prosjeku 6 do 11 mjeseci, a u većim institucijama poput dječjih domova djeca su boravila u prosjeku 1.5 godina. Unutar SOS dječjih sela djeca bi boravila u prosjeku 5-6 godina jer su ona zamišljena kao dugotrajno rješenje za djecu o kojima nema tko skrbiti (Eurochild, 2010.). Iako je udomiteljstvo raširena pojava u Francuskoj, podaci o trajanju boravka djece u udomiteljstvu nisu dostupni. Ono što se može

indirektno zaključiti iz priloženih podataka navodi na zaključak kako djeca relativno kratko borave u klasičnim dječjim domovima, dok je fokus na pronalasku trajnog smještaja obiteljskog tipa.

5.2. Grčka

5.2.1. Opis razloga smještaja u Grčkoj

Prema *Roots Research Center NGO*, (2001., prema Eurochild, 2010.), djeca u Grčkoj izdvajaju se iz svojih obitelji na temeljuzanemarivanja, zlostavljanja ili na temelju nemogućnosti roditelja da skrbe o njima. Kao **(1a) razlozi izdvajanja** navode se financijski i socijalni problemi roditelja, boravak jednog ili oba roditelja u zatvoru, napuštanje djeteta bez znanja o tome tko su mu roditelji i napuštanje bolesnog malog djeteta. Uz sve razloge za izdvajanje, prema grčkom zakonodavstvu, siromaštvo ili nepovoljni materijalni uvjeti nisu dovoljan razlog za izdvajanje djeteta iz obitelji. **(1b) Statistički podaci o broju smještene djece** iz 2019. godine ukazuju da u ustanovama, SOS dječjim selima, udomiteljskim obiteljima i kućama za mladežu Grčkoj boravi 3000 djece i mladih, od kojih su njih 900 djeca s teškoćama u razvoju, a 150 djeca u dobi od 0-3 godine života (Eurochild, 2020.). Nadalje, podaci iz 2021. godine govore o tome da je ukupni broj djece u alternativnoj skrbi 1 989, od kojih 1680 boravi u institucionalnoj skrbi, a tek 309 u udomiteljskoj (Eurochild, 2021.). Ti podaci ukazuju na pretežito institucionalni oblik skrbi u kojem boravi 84% izdvojene djece, a u izvaninstitucionalnoj tek 16%. Unatoč tome, primjetan je značajan pad ukupnog broja djece na smještaju unutar kratkog vremenskog perioda.

5.2.2. Opis vrste smještaja u Grčkoj

Postoje različite **(2a) vrste smještaja** u Grčkoj. Osnovano je ukupno tri javna dječja centra i sirotišta za skrb za malu djecu na javnoj razini, postoje privatne institucije kao i one koje pripadaju vjerskim organizacijama te postoji mogućnost udomiteljstva. Obzirom na dostupnost podataka, smještaj u Grčkoj će se prikazati kroz prikaz SOS dječjih sela koja su na tom području aktivna. Kroz organizaciju *SOS - Children's Village Association of Greece* postavljena su tri SOS dječja sela, dvije kuće za mladež i društveni centar. Prvo SOS dječje selo je najstarije te se nalazi u mjestu Vari, u neposrednoj blizini Atene. Otvoreno je već više od 40 godina. U njemu postoji 13 obiteljskih kuća koje mogu smjestiti 95 djece, kuća za smještaj

voditelja SOS dječjeg sela, zajednička kuća koja sadrži uredske prostore i knjižnicu te igrališta. Drugo SOS dječje selo nalazi se u selu Plagiari kod Soluna (grč. *Thessaloniki*). Ono sadrži 10 obiteljskih kuća koje mogu smjestiti 75 djece, kuću za smještaj voditelja, zajedničku kuću s uredima, knjižnicom i prostorima za igru. Treće SOS dječje selo nalazi se u Alenksandropolju. U njemu se nalazi 6 obiteljskih kuća, dječji vrtić za djecu s teškoćama u razvoju i društveni centar za djecu i obitelji u krizi. To je prvo grčko SOS Dječje selo koje kombinira zatvorene socijalne usluge zajedno s otvorenom skrbi i zaštitom. Jedna od kuća za mladež sadrži 6 stanova koji mogu smjestiti 36 mladih, teretanu, knjižnicu i slične sadržaje. Cilj te kuće za mladež je pripremiti adolescente koji tamo borave na život u odrasloj dobi. To čine kroz brigu o sebi samima, planiranjem budućnosti te učenjem neovisnosti i odgovornosti. Druga kuća za mladež sastoji se od 2 stana koji mogu smjestiti 14 mladih te od knjižnice i uredskih prostora. Društveni centar u Ateni zbrinjava potrebe lokalne zajednice na način da pomaže djeci i obitelji u krizi kroz psihološku i obrazovnu podršku te kroz stručno savjetovanje. Kroz taj program se pomaže više od 120 djece svaki dan (Eurochild, 2010.). Organizacija *SOS - Children's Village Association of Greece* financirana je većinom kroz državne subvencije i domaće programe te kroz sporadične donatore i sponzorstva. Pored toga, postoje domovi velikih kapaciteta za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i za skrb za djecu s teškoćama u razvoju, odgojne ustanove za mlade u sukobu sa zakonom te obiteljski domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Ovi **programi su financirani** od strane fondova socijalne sigurnosti, pomažu ih državne službe i neprofitne organizacije te neke privatne organizacije kroz donacije i sponzorstva (Eurochild, 2010.). Obzirom na tešku dostupnost podataka, jedino se može utvrditi da je prosječno **(2b) trajanje skrbi** izvan primarne obitelji između 3 godine do 18 godina (Eurochild 2010.). Navedeni podaci ukazuju na pretežito institucionalne oblike skrbi u Grčkoj te dugotrajan boravak djece unutar tih institucija koji šteti njihovom razvoju.

5.3. Italija

5.3.1. Opis razloga smještaja u Italiji

(1a) Razlozi smještaja djece u alternativnu skrb u Italiji su: obiteljski financijski problemi, loše ponašanje roditelja, narušeni obiteljski odnosi, zanemarivanje ili iskorištavanje djeteta, upravni i sudski postupci pokrenuti protiv roditelja, gubitak zaposlenja roditelja, napuštanje djeteta ili smrt roditelja, izbjeglištvo, spolno zlostavljanje, zdravstveni problemi, problemi u obrazovanju djeteta i poremećaji u ponašanju djeteta. Nažalost, siromaštvo je još uvijek glavni razlog izdvajanja djeteta iz obitelji, zajedno sa nedovoljnom brigom za dijete ili zanemarivanjem (Llorente i sur., 2003.). U zadnjih 50 godina došlo je do velikog napretka i smanjenja broja djece u alternativnoj skrbi u Italiji. Navode kako je tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća broj djece koja su boravila u ustanovama prelazio 200 000, a 1998. godine taj broj se smanjio na 14 945 djece (Llorente i sur., 2003.). Ovi podaci ukazuju na početak trendova prema smanjenju broja djece koja žive u ustanovama i smanjenju broja velikih ustanova. Potom, na kraju 2007. godine, **(1b) statistički podaci o broju smještene djece** prikazuju da je 16 800 djece (52%) smješteno udomiteljstvu i 15 600 djece (48%) u institucionalnoj skrbi. Sveukupno je to brojka od 32 400 djece u alternativnoj skrbi (Eurochild, 2010.). Prema podacima iz 2021. godine, u alternativnoj skrbi nalazi se ukupno 27 111 djece, od kojih je 14 219 (52%) smješteno kod udomiteljskih obitelji, a 12 892 (48%) u institucionalnoj skrbi (Eurochild, 2021.). Dok dugogodišnji trendovi ukazuju na smanjenje broja djece unutar alternativne skrbi općenito, kada se usporede podaci iz 2007. godine i 2021. godine vidljivo je da proces deinstitutionalizacije stagnira. Iako je broj djece u alternativnoj skrbi općenito manji, u obje godine omjer djece smještene unutar institucionalne i izvaninstitucionalne skrbi je isti - 52% djece u udomiteljskoj skrbi, a 48% u institucionalnoj.

5.3.2. Opis vrste smještaja u Italiji

U Italiji se djeci pružaju usluge **(2a) smještaja** kroz SOS dječja sela, profesionalno udomiteljstvo, dnevni boravak djeteta kod udomiteljske obitelji i profesionalno udomiteljstvo u domovima obiteljskog tipa. Udomitelji ostvaruju pravo na naknadu troškova skrbi i obiteljsku naknadu te porezne olakšice za obitelji udomitelja, što uključuje roditeljske i porodiljne dopuste te dopuste za skrb o bolesnom djetetu za udomitelje (Laklija, 2011.). Također postoje dječji domovi, ali prema radu Llorente i sur. (2003.), 96% ustanova za skrb

za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ne sadrže više od 10 mjesta, a 15% od njih prima na smještaj do petero djece. Na taj način izbjegava se pojavnost i štetnost smještaja djece u velike domove te čak i institucionalna skrb sve više nalikuje obiteljskim domovima za djecu. Ministarstvo rada, zdravstva i socijalne politike odgovorno je za financiranje i raspodjelu sredstava za djecu u alternativnoj skrbi (Eurochild, 2010.). Premda je podataka o **(2b) trajanju skrbi** malo, podaci ukazuju na to da visok postotak izdvojene djece (25-35%) prekida kontakt s biološkom obitelji bez ponovne mogućnosti sjedinjenja, te da 20% djece koja boravi u institucijama provede tamo najmanje 3 godine (Llorente i sur., 2003.).

5.4. Malta

5.4.1. Opis razloga smještaja na Malti

Premda ne pronalazimo službene statističke podatke o socio-ekonomskim okolnostima obitelji iz kojih su djeca izdvojena, postoji povezanost između izdvajanja djece te siromaštva i društvene isključenosti na Malti. Među glavnim **(1a) razlozima smještaja** nalazi se nemogućnost roditelja da skrbe o ili kontroliraju kroz odgoj djeteta za koje su odgovorni. To podrazumijeva izdvajanje djeteta koje je zanemarivano, ne dobiva potrebnu skrb, koje se povezuje s lošim društvom ili je na neki drugi način moralno ugroženo, te manjak skrbi za djeteta čime se ono dovodi u opasnost od nepotrebne patnje, ugroženog zdravlja ili razvoja (Eurochild, 2010.). **(1b) Statistički podaci o broju smještene djece** govore o relativno malom broju djece unutar alternativne skrbi - 697 djece ukupno. Njih 659 nalazi se u udomiteljskoj skrbi, dok se samo njih 38 nalazi u institucionalnoj skrbi (Eurochild, 2021.). Ukupan postotak od samo 5% djece u institucionalnoj skrbi govori o intenzivnoj deinstitucionalizaciji provedenoj u posljednjih nekoliko godina.

5.4.2. Opis vrste smještaja na Malti

Prema podacima Eurochilda iz 2010. godine, među **(2a) vrstama smještaja** na Malti su postojale većinom ustanove s više od 16 djece na smještaju u kojima je zaposleno stručno osoblje. Te ustanove su uključivale domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu s problemima u ponašanju te djecu s teškoćama u razvoju. Premda je Ministarstvo socijalne politike zaduženo i odgovorno za djecu koja se nalaze u alternativnoj skrbi, 89% alternativne skrbi za djecu tada su pružale vjerske zajednice unutar Katoličke crkve na Malti. Tada su

manje bili zastupljeni domovi obiteljskog tipa s manjim brojem djece, SOS dječja sela i smještaj kod udomitelja (Eurochild, 2010.). Podaci Eurochilda iz 2020. godine govore nestajanju velikih ustanova za smještaj djece i tek o nekolicini obiteljskih domova manjih kapaciteta, dok je 95% djece sada smješteno u izvaninstitucionalnoj skrbi. Teško je utvrditi **(2b) duljinu trajanja skrbi** za djecu. Nema službenih podataka ni o prosječnom trajanju skrbi, ali govori se o trajanju mjera. Na Malti je izdvajanje djeteta iz primarne obitelji najčešće dugotrajna mjera, a tome pridonosi manjak usluga podrške za obitelji u riziku i programa koji bi poticali i educirali roditelje da učinkovito preuzmu svoje roditeljske odgovornosti (Eurochild, 2010.). Izdvajanje kao kratkotrajna mjera koja za cilj ima oporavak roditelja i ponovno sjedinjenje djeteta s obitelji se ne spominje, što se kosi s modernijim načelima kao što su pružanje pomoći primarnoj obitelji te sjedinjenje s istom kada se nepovoljni uvjeti i okolnosti promijene.

5.5. Portugal

5.5.1. Opis razloga smještaja u Portugalu

Brojni su razlozi smještaja djece u Portugalu. Prema podacima Eurochilda (2010.), ti **(1a) razlozi za izdvajanje djeteta i njegov smještaj** uključuju: fizičko zlostavljanje, psihičko zlostavljanje (koje obuhvaća odbacivanje djeteta, prijetnje djetetu, ponižavanje, socijalnu deprivaciju, pasivnu ravnodušnost prema djetetu i nasilničko zloupotrebavanje roditeljskog autoriteta), zanemarivanje djeteta (u obrazovanju, zdravstvenim pogledima, manjak nadzora od strane obitelji, izlaganje djeteta devijantnim roditeljskim modelima ponašanja i uključivanje djeteta u rizična ponašanja na koje roditelji ne reaguju), odustajanje djeteta od škole, izlaganje djeteta devijantnim ponašanjima u okolini, ovisnost djeteta o opojnim sredstvima, spolno zlostavljanje djeteta (uključuje i sumnju na spolno zlostavljanje, iznuđivanje eksplicitnog sadržaja ili odnosa pod prijetnjom, dječju pornografiju, dječju prostituciju, silovanje, verbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode prema djetetu), prisiljavanje djeteta na rad, prosjačenje, prekršaje i kaznena djela, delinkvenciju, napuštanje djeteta, odsutstvo obiteljske podrške i ratne izbjeglice. Premda Portugalsko zakonodavstvo ne predviđa siromaštvo ili materijalnu deprivaciju kao osnovni razlog za izdvajanje djeteta iz obitelji, ti faktori doprinose drugim razlozima za izdvajanje i povećavaju otegotne okolnosti za roditelje. Prikupljeni podaci također pokazuju kako značajan broj djece u alternativnoj skrbi potječe iz obitelji iz portugalskih kolonija u Africi te iz obitelji koje žive u programima socijalnog stanovanja (Eurochild, 2010.). Obzirom na to da boravak u programu socijalnog

stanovanja znači siromaštvo obitelji, može se utvrditi kako je siromaštvo značajan prediktor izdvajanja djeteta. Što se tiče **(1b) statističkih podataka o broju smještene djece**, prema godišnjem izvješću vlade prema parlamentu (2008., prema Eurochild 2010.) ukupno 13 910 djece je smješteno kroz udomiteljstvo tijekom te godine, što također ukazuje na to da se broj udomljene djece smanjio u zadnje dvije godine jer je tijekom 2006. godine broj udomljene djece bio 15 016, a 2007. godine 14 380 djece. U dječje domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi smješteno je 9 038 djece, s njima i 193 djece s teškoćama u razvoju, u domove za djecu s poremećajima u ponašanju smješteno je 45 djece identificirane kao mladi počinitelji kaznenih i prekršajnih djela, a u SOS dječja sela smješteno je 6 799 djece. Prema novijim podacima iz 2020. godine, broj djece u institucionalnoj skrbi pada na 8 557 djece (Eurochild, 2020.). Potom, podaci iz 2021. godine govore o ukupnom broju djece u alternativnoj skrbi koji iznosi 5 952 djece, od kojih se u institucionalnoj skrbi nalazi njih 5 638, u udomiteljskoj 144, a u "ostalim oblicima skrbi" boravi 170 djece (Eurochild, 2021.). To znači da je broj djece u alternativnoj skrbi u padu, ali je 95% djece u nekom od oblika institucionalne skrbi. Prema ovim podacima, najveći broj djece u institucionalnoj skrbi nalazi se u dječjim domovima i SOS dječjim selima. Oni ukazuju na to da u Portugalu prevladava institucionalna skrb, u čijem smještaju boravi više od 95% sve izdvojene djece, a programi udomiteljstva bilježe drastičan pad broja udomljene djece.

5.5.2. Opis vrste smještaja u Portugalu

Obzirom na to da alternativna skrb u Portugalu obuhvaća djecu i mlade do 21 godine života, portugalski sustav formalne skrbi obuhvaća šest ključnih **(2a) mogućnosti smještaja**. Prva je "domaćinska obitelj", u našem sustavu više poznata kao udomiteljska obitelj, u kojoj je dijete povjereno na smještaj obitelji ili odrasloj osobi koja ispunjava zakonske uvjete za pružanje usluge udomiteljstva. Svrha tih obitelji je integracija djeteta u obiteljsko okruženje. Druga mogućnost smještaja su privremena skloništa koja pružaju hitan kratkotrajni smještaj za djecu i mlade u opasnim situacijama, na period ne duži od 6 mjeseci. Privremenim skloništima je svrha trenutna zaštita djece. Treća mogućnost su skloništa za djecu i mlade koja pružaju smještaj za njih na periode dulje od 6 mjeseci. Zatim, postoje i stambene zajednice koje se nalaze unutar lokalnih zajednica te na taj način pomažu mladima pri integraciji i prelasku iz djetinjstva u alternativnoj skrbi u odraslu dob tijekom koje se mladi uče samostalnosti i odgovornosti. Peta mogućnost su domovi u koje se smještaju mladi i odrasle osobe s invaliditetom koje privremeno ili trajno nisu u mogućnosti boraviti sa svojim obiteljima. Šesta mogućnost su centri za podršku trudnicama ili majkama s novorođenčadi koje su u

emotivnom ili socijalnom riziku (Eurochild, 2010.). Kroz ove programe pruža se široka ponuda socijalnih usluga koje većinom podrazumijevaju institucionalni smještaj, na dulje ili kraće periode. Osim ovih programa, postoje i klasični dječji domovi, domovi za odgoj za mlade s problemima u ponašanju te SOS dječja sela. Za ove ustanove, SOS dječja sela i udomiteljske obitelji odgovorno je Ministarstvo rada i društvene solidarnosti - državno tajništvo za socijalnu rehabilitaciju, no Ministarstvo pravosuđa je zakonski odgovorno za mlade s problemima u ponašanju. U navedenim mogućnostima smještaja, prosjek **(2b) trajanja skrbi** u udomiteljstvu je prosječno 5 godina, a u skloništim za djecu i mlade 4 godine (Eurochild, 2010.). Obzirom na to da je prosječno trajanje boravka u skloništim za djecu i mlade 4 godine, taj podatak predstavlja skloništa kao dugotrajan i institucionalni oblik smještaja.

5.6. Slovenija

5.6.1. Opis razloga smještaja u Sloveniji

(1a) Razlozi smještaja u Sloveniji, slično kao i u drugim opisanim državama, odnose se na nemogućnosti roditelja, okolnosti u kojima se obitelj nalazi te na razvoj djeteta uz fokus na djetetovo fizičko, emocionalno i mentalno zdravlje. Prema podacima Eurochilda (2010.), u nizu razloga za izdvajanje djeteta iz obitelji govori se o: djeci s teškoćama mentalnog zdravlja (eng. *moderate, severe and profound mental disturbances*), djeci s tjelesnim oštećenjima uz teškoće u razvoju (eng. *physical impairments and with mild or moderate mental disabilities*), o djeci s poremećajima u ponašanju (eng. *emotional and behavioural disorders*), zanemarivanju i napuštanju djeteta te o nepovoljnim obiteljskim uvjetima. Također se kao razlozi spominju lišenost od "normalnog obiteljskog života" i "nepovoljni uvjeti" zbog kojih se mogu dogoditi problemi pri odrastanju djeteta. Premda siromaštvo nije temeljni uvjet za izdvajanje djeteta, pravni standardi poput "normalnog obiteljskog života" ili "nepovoljnih uvjeta" opisuju određene životne standarde koje je teško ili nemoguće zadovoljiti u nepovoljnim materijalnim uvjetima. Stoga, siromaštvo nije razlog za izdvajanje samo po sebi, ali značajno povećava rizik od izdvajanja djeteta. Prema **(1b) statističkim podacima o broju smještene djece** od Statističkog ureda Republike Slovenije iz 2008. godine (prema Eurochild 2010.), 403 djece s teškoćama mentalnog zdravlja bilo je smješteno u institucionalnu skrb tijekom 2008. godine. Smješteno je i 534 djece s tjelesnim oštećenjima uz teškoće u razvoju u različite ustanove prema njihovim specifičnim potrebama (npr., posebne ustanove za slijepu i slabovidnu djecu,

posebne ustanove za gluhi i nagluhi djecu...), no samo je 7 djece na stalnom boravku, bez adekvatne roditeljske skrbi i planiranog povratka u primarnu obitelj. Nadalje, 397 djece je smješteno u ustanove za djecu s poremećajima u ponašanju, gdje od te brojke većinu čine dječaci (Eurochild, 2010.). Postoje i krizni centri kroz koje je prošlo 1 369 djece kroz 2008. godinu. Uz navedene smještaje, podaci Eurochilda (2010.) iz 2007. godine govore o 838 udomiteljskih obitelji koji pružaju smještaj za 1 301 dijete, dok nema pretjeranog govora o velikim ustanovama za djecu, nego se navodi dugogodišnja tradicija udomiteljstva. Iz ovih podataka vidljivo je da su djeca koja su izdvojena zbog teškoća mentalnog zdravlja, invaliditeta ili poremećaja u ponašanju mahom smještena u ustanove, dok su djeca koja su izdvojena zbog neadekvatne roditeljske skrbi smještena u udomiteljstvo. Također, iz podataka je vidljivo da je broj djece u alternativnoj skrbi većinom u izvaninstitucionalnoj skrbi, na smještaju kod udomiteljskih obitelji. Ali, uz navedene, noviji podaci pružaju nešto drugačiju sliku o smještaju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Sloveniji. Prema podacima iz 2021. godine, u alternativnoj skrbi nalazi se ukupno 1 167 djece od kojih je 684 u udomiteljskom smještaju, dok je 483 djece u institucionalnom (Eurochild, 2021.). Prema tim podacima očit je pad u ukupnom broju djece koja su u alternativnoj skrbi, ali i značajno manji broj djece u udomiteljstvu nego što je to bilo prema podacima iz 2007. godine. U ovom trenutku 58% djece boravi u izvaninstitucionalnoj, dok 42% djece boravi u institucionalnoj skrbi.

5.6.2. Opis vrste smještaja u Sloveniji

Prema gorenavedenim smetnjama ili teškoćama s kojima se djeca i mladi mogu susresti, osnovane su i ustanove koje odgovaraju njihovim potrebama u tim situacijama. **(2a) Vrste smještaja** u Sloveniji dijele se prema potrebama djece. Za djecu i mlade s teškoćama u razvoju i tjelesnim invaliditetom postoji čak 15 ustanova - jedna za slijepu i slabovidnu djecu, dvije za gluhi i nagluhi djecu, dvije za djecu s fizičkim oštećenjima i deset ustanova za djecu s blagim ili umjerenim mentalnim teškoćama (Eurochild, 2010.). Premda je mnogo djece smješteno u ove ustanove, za većinu njih je njihov boravak u njima predviđen u trajanju njihovog obrazovanja, a ne trajno. Od ukupnog broja djece s tjelesnim oštećenjima uz teškoće u razvoju, njih 7 su u trenutku prikupljanja podataka bili djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, živeći u domovima bez planiranog povratka u primarnu ili udomiteljsku obitelj. Nadalje, za onu djecu koja pate od poremećaja u ponašanju postoji 11 ustanova - sedam odgojnih ustanova (*reformatoryhomes*), tri odgojna zavoda (*youthhomes*) i jedan dom za re-

edukaciju, a za djecu s teškoćama mentalnog zdravlja postoji pet ustanova. Uz navedene ustanove, postoji osam kriznih centara za djecu i mlade koji im pružaju prvu socijalnu pomoć, nude smještaj za vrijeme trajanja krizne situacije (tri tjedna s mogućnošću produženja), provode mjere kako bi osigurali povratak djeteta u obitelj, a te radnje obavljaju u suradnji s centrima za socijalni rad, državnim institucijama i drugim organizacijama. Od tih osam kriznih centara, jedan od njih je posebno namijenjen djeci predškolske dobi za koje se smatralo nužnim da se izdvoje iz svog obiteljskog ili školskog okruženja (Eurochild, 2010.). Krizni centri su namijenjeni za kratkotrajne boravke djece i mladih koji su se zatekli u nepovoljnim okolnostima te bez pomoći od strane svoje okoline. Ti centri im pružaju potporu u kriznim trenucima i pomažu im prevladavati teškoće, a potom ih ponovno sjediniti s primarnom obitelji. Uz sve navedene ustanove, navode se i udomiteljske obitelji koje pružaju smještaj velikom broju djece. Vrste udomiteljstva u tim obiteljima mogu biti srodničko udomiteljstvo, krizno (kratkotrajno) udomiteljstvo, udomiteljstvo kao kratak odmor za biološke roditelje (kratkotrajno, preko vikenda ili kao poludnevni boravak radi rasterećenja roditelja djeteta s teškoćama u razvoju) i vikend-udomiteljstvo (Laklija, 2011.). Ustanove i udomiteljske obitelji pretežito se **financiraju** iz državnog proračuna. Udomitelj sam može odabrati hoće li udomiteljstvo biti njegova jedina djelatnost ili će uz to obavljati i drugi posao. Za njihov rad osigurana im je plaća i uplaćivani su im doprinosi za socijalno osiguranje. Prilikom regrutacije, edukacije, licenciranja i praćenja novih udomitelja uključeni su centri za socijalni rad, Ministarstvo za rad, obitelj i socijalnu skrb te udruženja centara za socijalni rad (Laklija, 2011.). Za prosječno **(2b) vrijeme trajanja skrbi** nema općenitih podataka, ali su poznati podaci za boravak djece i mladih s teškoćama mentalnog zdravlja te za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju. Prema Statističkom uredu Republike Slovenije (SURs) (2008., prema Eurochild, 2010.), najviše djece i mladih s teškoćama mentalnog zdravlja boravi u ustanovi u duljini trajanja između 10 i 20 godina, a nekolicina njih i dulje od 21 godinu. U ustanovama za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju gotovo polovica djece boravi tamo u trajanju do 2 godine (45,5%), skoro trećina dulje od 2 godine (27,5%), a ostali do godinu i pol ili kraće od toga (SURs, 2007., prema Eurochild, 2010.). Prema tome, djeca i mladi s poremećajima u ponašanju svoju disciplinsku mjeru ili "kaznu" najčešće izvrše u 2 godine ili manje, potom se vrte u svoje primarne obitelji, dok djeca i mladi koji u sustav uđu zbog teškoća mentalnog zdravlja zapanjujuće dugo ostaju u sustavu.

5.7. Španjolska

5.7.1. Opis razloga smještaja u Španjolskoj

U slučajevima koji zahtijevaju izdvajanje djeteta iz obitelji, obiteljske okolnosti uvijek su rizične za sigurnost i razvoj djeteta. Često su u pitanju korisnici socijalnih usluga koji imaju ograničene materijalne i osobne resurse te su niskog obrazovanja i slabog pristupa kulturnim sadržajima. Obitelji iz kojih se djeca izdvajaju često su, u skladu s navedenim, lošeg imovinskog stanja, ali to u Španjolskoj ne smije biti osnovni razlog za izdvajanje. Među osnovnim **(1a) razlozima smještaja** prema Eurochildu (2010.) nalaze se zanemarivanje, nemogućnost roditelja da adekvatno skrbe o djetetu, počinjenje kaznenih djela od strane maloljetnika, nedostatak moralnog vodstva i materijalne podrške roditelja. Ukoliko su u posebno teškim okolnostima, roditelji također mogu tražiti alternativnu skrb za svoje dijete ili djecu za vrijeme trajanja teškoća s kojima su se susreli (Eurochild, 2010.). Braća i sestre se u situacijama izdvajanja uvijek izdvajaju zajedno, smještaju u istu ustanovu ili kod iste udomiteljske obitelji. Tijekom izdvajanja se nastoji osigurati pomoć obitelji kako bi se dijete u nju moglo vratiti. Prema **(1b) statističkim podacima o broju smještene djece** iz 2007. godine, potrebu za smještajem imalo je mnogo djece koje možemo podijeliti u dvije kategorije: mladi u sukobu sa zakonom i djeca pod zaštitom države. Od mladih u sukobu sa zakonom, njih 5 975 boravilo je na smještaju. Djeca pod državnom zaštitom su djeca pod posebnim zaštitnim mjerama - pod skrbništvom je 31 500 djece, u domovima je 14 605 djece, a u udomiteljstvu 24 490 djece (Eurochild, 2010.). Prema ovim podacima, u Španjolskoj je ukupan broj djece u alternativnoj skrbi 76 570, a velik broj te djece smješteno je u izvaninstitucionalnom smještaju. Podaci iz 2021. godine govore o 40 828 djece u alternativnoj skrbi. Njih 19 545 smješteno je u udomiteljskim obiteljima, dok je 21 283 djece u institucionalnoj skrbi (Eurochild 2021.). Prema tome, kada se usporede podaci iz 2007. godine i podaci iz 2021. godine, Španjolska bilježi značajan pad ukupnog broja djece u alternativnoj skrbi, od kojih približno pola od ukupnog broja izdvojene djece žive u izvaninstitucionalnoj skrbi.

5.7.2. Opis vrste smještaja u Španjolskoj

Među **(2a) vrstama smještaja** u Španjolskoj pronalaze se velike ustanove za maloljetnike u sukobu sa zakonom - zatvorene ustanove poput odgojnih zavoda, poluotvorene ustanove poput odgojnih ustanova i ustanove otvorenog tipa - u kojima boravi velik broj mladih po ustanovi (Eurochild, 2010.). Osim toga za maloljetnike u sukobu sa zakonom postoji i

moгуćnost određivanja mjere suživota s drugom osobom, drugom obitelji ili edukacijskom grupom kao mjera pomoći prema djetetu u njegovoj rehabilitaciji. Za djecu pod državnom zaštitom i djecu s teškoćama u razvoju postoje mjere boravka u dječjem domu, SOS dječjem selu ili u udomiteljstvu. Za udomitelje djece bez odgovarajuće skrbi, djece s invaliditetom, udovcima ili udovicama s djecom se iz državnog proračuna isplaćuju novčane naknade ili povećavaju obiteljske mirovine kako bi pomogli obiteljima suočenima s teškoćama. Za mjere i njihovo **financiranje** odgovorni su Ministarstvo zdravstva i socijalne politike (Eurochild, 2010.). Što se **(2b) trajanja skrbi** tiče, podaci Eurochilda (2010.) navode kako se nastoji da djeca pod državnom zaštitom što kraće borave u alternativnoj skrbi, osim ako to nije u djetetovom najboljem interesu. Osim navedenog, informacije o prosječnom trajanju boravka djeteta u udomiteljstvu ili dječjim domovima nisudostupne.

5.8. Hrvatska

5.8.1. Opis razloga smještaja u Hrvatskoj

Prema hrvatskom zakonodavstvu, izdvajanje djeteta iz obitelji koristi se kao stroga mjera kojom se zaštićuju prava i dobrobit djeteta, i to samo ukoliko niti jedna blaža mjera do tada nije uspjela djelovati (Obiteljski zakon, NN 98/2019., čl. 129, st. 1). Izdvajanje uključuje svaku mjeru na temelju koje se dijete izdvaja iz obitelji i smješta kod drugog skrbnika, udomitelja, u ustanovu socijalne skrbi ili kod druga fizičke ili pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi (Obiteljski zakon, NN 98/2019., čl. 129, st. 2). Same osnove **(1a) razloga izdvajanja** pronalaze se u povredama djetetovih prava i dobrobiti ili ako se smatra da su prava, dobrobit i razvoj ugroženi (Obiteljski zakon, NN 98/2019., čl. 131, st. 1). Prava djeteta se smatraju ugroženima ukoliko je skrb o djetetu neodgovarajuća ili ako se kod djeteta pojavljuju psihosocijalne teškoće koje se manifestiraju putem problema u ponašanju, školskih, emocionalnih ili drugih problema u odrastanju, te ako postoji vjerojatnost da će do takvih problema doći (Obiteljski zakon, NN 98/2019., čl. 131, st. 2). Uz to, roditeljima će biti oduzeto pravo na stanovanje s djetetom te će dijete biti povjereno na svakodnevnu skrb drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi ako se na temelju procjene centra za socijalnu skrb utvrdi da ostanak ili povratak djeteta u obitelji za njega predstavlja opasnost za život, zdravlje ili razvoj i ako se nisu dogodile planirane promjene u obitelji iz prethodno određenih mjera za zaštitu djeteta (Obiteljski zakon, NN 98/2019. čl. 155, st. 1). Razlozi izdvajanja djece u Hrvatskoj tijekom 2020. godine su: nemogućnost roditelja da brine o djetetu uslijed njegove bolesti, smrti ili zbog napuštanja djeteta (42%),

zanemarivanje, zlostavljanje ili zlorabljenje roditeljske dužnosti (35%), nemogućnost skrbi za dijete s (višestrukim) teškoćama u razvoju (12%), financijske teškoće obitelji (5%), nemogućnost skrbi za dijete s (trajnim) problemima u ponašanju (3%), i nasilje nad djetetom (3%) (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.). Iz podataka je vidljivo kako se u najviše slučajeva djeca izdvajaju iz obitelji zbog neadekvatnih postupaka ili okolnosti na strani roditelja te kako se relativno malen broj izdvajanja djece odvija na temelju financijskih tegoba koje su pogodile obitelj u kojoj se dijete nalazi. **(1b) Statistički podaci o broju smještene djece** mogu se podijeliti na broj smještene djece na privremenom i dugotrajnom smještaju. Prema podacima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021.), na privremenom smještaju tijekom 2020. godine nalazilo se ukupno 862 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. U državnim domovima boravilo je 281 dijete, u nedržavnim domovima 44 djeteta, u skrbi druge pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi boravilo je 60 djece, u centrima za pružanje usluga 52 djece, u obiteljskom domu 8 djece, a u udomiteljskim obiteljima 417 djece. Ovi podaci prikazuju da je većina djece na privremenom smještaju smješteno u udomiteljstvu, a potom u državnim domovima te ostalim oblicima skrbi. Nadalje, također prema podacima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021.), na dugotrajnom smještaju djece i mladih nalazila se 2 361 osoba. Najveći broj djece smješten je u udomiteljskim obiteljima - 1701 dijete. Na drugom mjestu po zastupljenosti nalazi se organizirano stanovanje u kojem boravi 245 djece, a na trećem državni domovi u kojima boravi 208 djece. Zatim, kod fizičkih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi, to jest u obiteljskim domovima, nalazi se 74 djece. U nedržavnim domovima nalazi se 56 djece, kod drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi nalazi se 48 djece te u centrima za pružanje usluga u zajednici živi 29 djece. Ovi podaci također prikazuju brojčanu prednost smještaja djece u udomiteljske obitelji (72%), a daleko manji broj djece na dugotrajnom smještaju u državnim domovima (8.8%). U ovom odlomku uočljiv je trend smještaja djece u udomiteljstvo, neovisno o predviđenom trajanju boravka djeteta u alternativnoj skrbi. Taj trend potaknuo je proces deinstitutionalizacijekoji se u Hrvatskoj počeo odvijati početkom 2000-ih godina, a pojačano se razvijao od sklapanja Pristupnog partnerstva Europske unije s Hrvatskom. U Zajedničkom memorandumu o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci (2007.) navedeno je kako socijalne usluge općenito nisu dovoljno razvijene te kako su za njihovu deinstitutionalizaciju potrebni opsežni državni poticaji. Kao područja prioritetnog djelovanja naglašavaju se deinstitutionalizacija i poticanje izvaninstitutionalnih oblika skrbi, a najavljena je i izrada akcijskog plana o deinstitutionalizaciji usluga za djecu i

osobe s invaliditetom. Nekoliko godina kasnije donešen je Plan transformacije i deinstitucionalizacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi 2011.-2016. (2018.) koji postavlja za ciljeve: smanjenje broja djece u institucionalnom smještaju na 20% ukupnog broja izdvojene djece, deinstitucionalizaciju 40 % djece s problemima u ponašanju koja su smještena u domovima, osiguravanje odgovarajućih usluga u zajednici koje bi pomagale djeci i udomiteljima te smanjenje broja djece s teškoćama u razvoju koja su u institucionalnom smještaju za 40% (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2018.). Kroz aktivnosti u Planu uspješno je smanjen broj djece u institucionalnim oblicima smještaja, a nakon njega donešen je Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. (2018.) kojim se započeti procesi nastavljaju, intenziviranjem dosadašnjih aktivnosti s ciljem povećanja dostupnosti socijalnih usluga i usluga u zajednici.

5.8.2. Opis vrste smještaja u Hrvatskoj

U Hrvatskoj postoje različite **(2a) vrste smještaja** za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi koje uključuju državne i nedržavne domove, organizirano stanovanje te udomiteljstvo. Državnih dječjih domova za djecu i mlade punoljetnike bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj ukupno ima 13, državnih domova za djecu i mlade punoljetnike s problemima u ponašanju ima 10, a državnih domova za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima ima 25 (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.). Iako se čini da najveću zastupljenost u državnim domovima imaju domovi za djecu s teškoćama u razvoju, broj tih domova ipak uključuje i smještaj za odrasle te kao takav nije reprezentativan u odnosu na brojčanu zastupljenost drugih domova. Uz državne domove postoje i nedržavni domovi u kojima se također obavljaju djelatnosti socijalne skrbi. Stoga, nedržavnih domova za djecu i mlade punoljetnike bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi ima 3, a nedržavnih domova za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima ima 14 (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.). Broj nedržavnih domova za djecu s teškoćama u razvoju ponovno uključuje odrasle osobe na smještaju te se broj tih domova treba promatrati s tom činjenicom na umu. Nedržavni domovi za djecu i mlade punoljetnike bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi bit će prikazani kroz dva SOS dječja sela koja djeluju na području Hrvatske - SOS dječje selo Lekenik i SOS dječje selo Ladimirevci. SOS dječje selo Lekenik koje je otvoreno

1993. godine sastoji se od 15 obiteljskih kuća za smještaj djece te od pratećih objekata i dječjeg igrališta (SOS Dječje selo Hrvatska, 2021.a). SOS dječje selo Ladimirevci ima 16 SOS kuća u kojima živi osamdesetoro djece, a otvoreno je 1997. godine (Dječje selo Hrvatska, 2021.b). Oba sela koriste suvremene odgojne metode utemeljene na psihološkim i pedagoškim znanjima, a u odgoju djece sudjeluju SOS mame, SOS tete, psiholozi, pedagozi i socijalni radnici. Osim državnih i nedržavnih domova, postoje i stambene zajednice koje na svoj smještaj primaju djecu i mlade. Prema Bartoluci (2014.) na području Republike Hrvatske nalazi se preko 30 stambenih zajednica za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi. One su namijenjene kao priprema na prijelaz iz institucionalne skrbi u samostalan život. Nažalost, kapaciteti tih stambenih zajednica nisu popunjeni zbog loše gospodarske situacije koja predstavlja otegotnu okolnost u njihovoj mogućnosti zaposlenja, a samim time i u ispunjenju svrhe stambene zajednice. Postoji 1 294 udomiteljske obitelji za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi prema podacima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021.). U njima djeca žive unutar obitelji sa svojim udomiteljima koji o njima svakodnevno i kontinuirano skrbe. Razlikuju se 3 vrste udomiteljstva: tradicionalno udomiteljstvo, srodničko udomiteljstvo i udomiteljstvo kao zanimanje (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/2019., čl. 10, st. 1). Navedeni smještaji **financiraju se** na različite načine, ali je Republika Hrvatska kao osnivač državnih domova, stambenih zajednica i udomiteljstvadužena za njihovo financiranje. S druge strane, postoje nedržavni domovi osnovani od strane stranih osnivača uz odobrenje i rješenje od nadležnog ministarstva. Na primjer, SOS dječja sela članovi su nevladine organizacije *SOS-Kinderdorf International* te se financiraju preko sredstava organizacije i donacija.

Prema istraživanju Vejmelke (2012., prema Sovar 2015.) prosječna **(2b) duljina trajanja boravka** djece u institucijama je 4,3 godine. Uz tu brojku, podaci istraživanja pokazuju da više od 75% djece u ustanovi boravi dulje od dvije godine, a 40% njih dulje od 5 godina. U udomiteljskim obiteljima, od 2 271 djeteta koje je tamo boravilo tijekom 2020. godine, njih najviše (33%) je u udomiteljstvu boravilo između 1 i 3 godine, zatim 25% djece koje je tamo boravilo između 3 i 5 godina, 18% djece na boravku do godinu dana, 12% djece u trajanju od 5 do 7 godina, 7% djece na boravku u trajanju između 7 do 10 godina, a 5% djece je u udomiteljstvu boravilo više od 10 godina (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021). U usporedbi s institucijama u kojima 40% djece boravi dulje od 5 godina, u udomiteljstvu tek 24% djece boravi dulje od toga. Uz to, ovi podaci ukazuju na dugačku prosječnu duljinu trajanja smještaja djece u velikim ustanovama (4,3 godine), a boravak u udomiteljstvu ipak ima nešto kraću prosječnu duljinu boravka (3,7 godina).

Sažeti prikaz podataka obrađenih država nalazi se u tablici 1. u prilogu.

6. Deinstitutionalizacijai transformacija skrbi

Isprva su ustanove za djecu osmišljene kako bi pružile djeci zaštitu, krov nad glavom, hranu i sigurnost, ali u današnje doba se po pitanju smještaja djece u ustanove pronalazi sve više mana, a sve manje koristi. Prema Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (2012.), institucije ne mogu jamčiti da će pružene usluge biti usmjerene na pojedinca, a fizička odvojenost djece koja provode djetinjstvo i mladost u institucijama sprječava njihovo sudjelovanje u životu zajednice i u širem društvu. Osim što premještaj u institucije od djece zahtijeva veliku prilagodbu i predstavlja šok nakon izdvajanja iz obitelji, također se pokazalo da se u uvjetima koje institucije pružaju djeca ne uspijevaju oporaviti od teškoća koje su proživjeli u svojim biološkim obiteljima (Sovar, 2015.). Uz to, djeca koja odrastaju u institucijama pokazuju emocionalne teškoće i niži stupanj inteligencije te teže ostvaruju čvrste emocionalne veze sa značajnim drugima (Bowlby, 1969., prema Ajduković i sur., 2007.). Prema Browneu (2009.), institucionalizirana djeca su sva ona djeca koja u ustanovama provedu više od tri uzastopna mjeseca, unutar grupe veće od desetoro djece. Samo tri mjeseca je potrebno kako bi se narušila djetetova dobrobit dodatno, samim njegovim boravkom u ustanovi. Institucionalizacija sa sobom nosi i opasnosti poput problema sa sluhom i vidom, zdravljem, fizičkim razvojem, razvojem mozga, socio-emocionalnim razvojem, kašnjenjem u motoričkom razvoju i slabijim intelektualnim razvojem (Rich, 2012., prema Sovar, 2015.). Negativni učinci institucionalizacije na djecu opisani su i u Zajedničkim europskim smjernicama za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (2012.). Smjernice navode kako se posljedice boravka u institucionalnoj skrbi ogledaju kroz: štetu fizičkom razvoju i motoričkim vještinama, psihološke posljedice, loš utjecaj na formiranje emocionalne privrženosti, intelekt i jezik te razvoj mozga djeteta. Tim okolnostima doprinosi veličina ustanova, malen broj osoblja unutar njih te manjak topline, nježnosti i sigurnosti koje su djeci potrebne za zdrav rast i razvoj. Takvo okruženje ostavlja posebno negativne posljedice na djecu u najranijoj dobi, do 3 godine starosti, kada nemogućnost povezivanja i stvaranja privrženosti s primarnim skrbnikom može dovesti to trajnih emocionalnih teškoća, a

u kombinaciji s nedostatno toplim i nedostatno podržavajućim okruženjem unutar institucije sprječava dijete da razvije svoj puni potencijal (Sovar, 2015.). Iako je institucionalna skrb vodeći način smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, zakoni, prijedlozi i planovi su napravljeni u svrhu mijenjanja tog trenda. Prema Terziev i Arabaska (2016.) deinstitutionalizacija je proces zamjenjivanja institucionalne skrbi za djecu skrblju u obiteljskom okruženju ili okruženju koje nalikuje obitelji unutar zajednice te se ne ograničava samo na izlazak djece iz institucija. Ujedno je i proces sprječavanja smještaja djece u institucije, stvarajući pritom nove prilike za djecu i obitelji kako bi primili potporu u zajednici. Na sličan način Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike na svojoj službenoj stranici (2021.) predviđa paralelnu provedbu procesa deinstitutionalizacije i transformacije kako bi se djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeca s teškoćama u razvoju i djeca s problemima u ponašanju koja se nalaze u domovima uključila u zajednicu kroz izvaninstitucionalne usluge i službe podrške. Naglašava se paralelno odvijanje navedenih procesa kako bi se novoispraznjeni domovi i velike institucije prenamijenili za pružanje upravo tih usluga unutar zajednice koje bi bile u skladu s potrebama korisnika. Prema je proces deinstitutionalizacije drugačiji u različitim državama, Cantwell (2005., prema Sovar, 2015.) definira opće principe pozitivnih pristupa deinstitutionalizaciji koji bi svima trebali biti zajednički, a oni uključuju: očuvanje obitelji kada je to moguće ili reintegraciju obitelji, brigu za obitelj uz izdvajanje djeteta kao zadnju mogućnost, individualna rješenja za svaku obitelj i dijete te davanje prednosti srodničkoj skrbi. Većina europskih zemalja okrenule su se ka deinstitutionalizaciji, transformaciji ustanova socijalne skrbi, razvijanju alternativne skrbi prema manjim smještajima nalik obiteljskima te su usredotočene na prevenciju potrebe za izdvajanjem djece i jačanju prevencije kriznih situacija unutar obitelji u riziku u skladu s preporukama Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i sličnih međunarodnih organizacija (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2014.). U Hrvatskoj je proces deinstitutionalizacije uznapredovao kroz postupno razvijanje usluga u zajednici, mijenjanjem zakonodavnih okvira te donošenjem Plana transformacije i deinstitutionalizacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi 2011.-2016 (2018.) (NN, 36/2011). Putem Plana postavljani su ciljevi i određene aktivnosti za strogo zadana razdoblja - smanjenje broja djece u institucionalnoj skrbi u korist njihovog smještaja u izvaninstitucijske oblike smještaja te osiguravanje odgovarajućih izvaninstitucionalnih usluga u zajednici. Kako bi se započeti procesi nastavili, nakon njega donešen je novi plan, Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. (2018.), a njime se već pokrenuti procesi nastavljaju i

intenziviraju. U skladu s procesima u Hrvatskoj i drugim mediteranskim zemljama, smještaj djeteta u instituciju treba biti iznimka, a ne pravilo, te se treba više usmjeriti na osnaživanje obitelji i jačanje obiteljskih oblika skrbi. Važnu ulogu u provedbi reforme alternativne skrbi pružaju strukturni fondovi Europske unije. Kroz Europski socijalni fond i Kohezijski fond nastoji se osigurati velik dio sredstava usmjeren ka provedbi deinstitucionalizacije te osiguravanju društvenih usluga. Ali, kako bi se sredstva uopće iskoristila, važno je uskladiti i po potrebi mijenjati zakonodavstvo i politike unutar pojedinih država. Tek tada mogla bi se osigurati visokokvalitetna skrb za svako dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

7. Zaključak

Obitelj bi trebala biti prirodno i najsigurnije okruženje za odgoj i odrastanje djeteta, ali, nažalost, postoje situacije u kojima se obitelj susreće s teškoćama te ne funkcionira na način koji omogućava djetetov siguran i adekvatan razvoj. Kada se obitelji pronađu u tim situacijama, one zahtijevaju intervenciju od strane državnih službi, kako bi se zaštitio najbolji interes djeteta. Kroz godine, poimanje najboljeg interesa djeteta se mijenjao. Isprva je on predstavljao zaštitu samo fizičkih potreba djeteta poput krova nad glavom i prehrane. Zbog toga su dugo vremena potrebe alternativne skrbi za djecu zadovoljavale velike ustanove koje su se punile djecom. Institucionalna skrb bila je prevladavajući oblik skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, posebno na području srednje i istočne Europe (Ajduković, 2004.). Iz prikazanih podataka vidljiva je zastupljenost institucionalnog oblika smještaja i u mediteranskim zemljama. Većinski razlozi izdvajanja djece su najčešće zlostavljanje i zanemarivanje, napuštanje djeteta, poremećaji u ponašanju djeteta, nemogućnost pružanja adekvatne skrbi te siromaštvo. Premda slabi socijalni uvjeti ili materijalna oskudica unutar obitelji nisu uvijek direktan razlog izdvajanja djeteta, uvelike mu doprinose. Ukoliko se dijete izdvoji iz obitelji, velika je vjerojatnost da će biti smješteno u jedan od tri prevladavajuća oblika skrbi: veliku ustanovu, udomiteljstvo ili SOS dječje selo koje se pojavljuje u svim državama osim u Sloveniji. Važno je napomenuti da su dva od tri navedena oblika alternativne skrbi zapravo oblici institucionalne skrbi - dječji domovi i SOS dječja sela. Unatoč tome što je institucionalna skrb opstala kao jedan od najrasprostranjenijih oblika skrbi za djecu, većina država pokazuje snažna kretanja trendova u korist udomiteljske skrbi. Suprotno većini, Grčka i Portugal izdvajaju se kao zemlje s najvećim postotkom djece koja borave u institucionalnoj skrbi - Grčka s 84%, a Portugal s čak 95% djece u alternativnoj skrbi

koji borave unutar institucija. Malta se kao pozitivan primjer izdvojila sa samo 5% djece smještene u institucionalne oblike skrbi.

Tijekom izrade rada pojavljivala se različita terminologija kojom se opisivao smještaj djece ili teškoće s kojima se susreću. Obzirom na različita govorna područja predstavljenih država i njihova različita zakonodavstva, postoje različite ustanove i podjele te slična, ali drugačija nazivlja koja se ponekad teško objedinjuju u direktnom prijevodu iz strane literature na hrvatski jezik. Na primjer, u slovenskoj literaturi se spominju djeca s umjerenim, teškim i dubokim mentalnim poremećajima (eng. *moderate, severeandprofoundmentaldisorders*) i djeca s emocionalnim i ponašajnim poremećajima (eng. *emotionalandbehaviouraldisorders*), dok u hrvatskoj terminologija govori o "teškoćama mentalnog zdravlja" i "djeci s poremećajima u ponašanju". U nekim državama "domaćinske obitelji" su sinonimi za udomiteljstvo, a "stambene zajednice" i "kuće za mladež" za organizirano stanovanje. Obzirom na širok geografski prostor kojeg ovaj rad obuhvaća, treba imati na umu različitosti unutar sustava svake države. Neovisno o tome, pravni okviri, akcijski planovi, strategije i preporuke unutar Europske unije, Vijeća Europe i Ujedinjenih naroda prepoznaju te različitosti te pružaju općenite, ali jasne smjernice za poboljšanje alternativne skrbi. Ukazuju na poželjnost, prednosti i potrebu za deinstitutionaliziranom skrbi za djecu te na kršenje prava i dugotrajne negativne posljedice koje se mogu prouzročiti djetetu njegovim boravkom u institucionalnoj skrbi. Kako bi se proveo proces deinstitutionalizacije i transformacije, nude se druge usluge kojima se zamjenjuje institucionalna skrb, a obuhvaćaju udomiteljstvo, obiteljske domove ili organizirano stanovanje (Sellick, 1998., prema Ajduković, 2004.). Uz te usluge, razvijaju se i drugi oblici podrške usmjerene ka obiteljima i mladima kako bi se smanjio broj izdvajanja djece i pokušala očuvati cjelovitost obitelji, ukoliko je to u najboljem interesu djeteta. Obzirom na to da su sve navedene države potpisnice Konvencije o pravima djeteta i članice Europske unije, sve se kreću u smjeru deinstitutionalizacije skrbi za djecu. Prema tome, svaka od navedenih država dužna je dati sve od sebe kako bi osigurala svakom djetetu zdravije, sigurnije i sretnije odrastanje.

8. Literatura:

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4), 299-320.
2. Ajduković, M., Kregar Orešković, K., Laklija, M. (2007). Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 93-118.
3. Bartuloci, M. (2014). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 47(95), 53-72.
4. Belobrk, M. (2007). O stanju skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Koprivničko-križevačke županije. *Podravski zbornik*, (33), 5-14.
5. Branica, V. (2006). Razvoj društvene skrbi za djecu u prvoj polovini 20. stoljeća. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(1), 47-62.
6. Browne, K. (2009). *The risk of harm to young children in institutional care*. London: Save the Children.
7. Cots, J. (2009). Fokus na Eglantyne Jebb i Ženevsku deklaraciju. *Djeca u Europi: zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, 1(2), 31-32.
8. Council of Europe (2021). *Children in alternative care*. Posjećeno 23.09.2021. na mrežnoj stranici Vijeća Europe: <https://www.coe.int/en/web/children/alternative-care>
9. Čubelić, I. (1994). Prava djece u međunarodnim dokumentima. *Rights of children in the international documents*. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 29(4), 453-459.
10. Dozier, M., Zeanah, C. H., Wallin, A. R., Shaffer, C. (2012). Institutional Care for Young Children: Review of Literature and Policy Implications. *Social issues and policy review*, 6(1), 1-25.
11. Eurochild (2010). *Children in alternative care: National surveys— 2nd edition*. Brussels: Eurochild.
12. Eurochild (2020). *Growing up in lockdown: Europe's children in the age of COVID-19*. Brussels: Eurochild.
13. Eurochild (2021). *The Data Care project: Country Overviews*. Posjećeno 20.06.2021. na mrežnoj stranici Eurochilda: <https://www.unicef.org/eca/media/20271/file/Country%20Overviews%20-%20DataCare%20project.pdf>
14. Europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici (2012). *Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge*

podrške za život u zajednici. Brussels: Europska stručna skupina za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici

15. Kopic, Ž., Korajac, V. (2010). Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56(24), 45-54.

16. Konvencija o pravima djeteta (1989.), dostupno na mrežnoj stranici: https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2019-10/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

17. Laklija, M. (2011). *Modeli udomiteljstva u Europi*. Zagreb: Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece.

18. Llorente, M. A. G., Charlebois, L. M. M., Ducci, V., & Farias, A. M. (2003). *Children in Institutions: The Beginning of the End? The Cases of Italy, Spain, Argentina, Chile and Uruguay. Innocenti Insight*. UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, Italy.

19. Majdak, M. (2006). Crte iz povijesti socijalnog rada s djecom i mladima u rizičnim okolnostima. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (1), 85-100.

20. McWey, L. M., Mullis, A. K. (2004). Improving the lives of children in foster care: The impact of supervised visitation. *Family Relations*, 53(3), 293-300.

21. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.), pristupljeno na dan 25.01.2022. na mrežnoj stranici: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gradjanskim_i_politickim_pravima.pdf

22. Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.), pristupljeno na dan 25.01.2022. na mrežnoj stranici: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gospodarskim_socijalnim_i_kulturnim%20pravima.pdf

23. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini*. Dostupno na mrežnim stranicama Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godisnje%20statisticko%20izvjescje%20u%20RH%20za%202020.%20godinu.PDF>

24. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2021). *Deinstitucionalizacija i transformacija domova za djecu i mlade*. Posjećeno 15.04.2021. na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike:

- <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/djeca-i-obitelj-12048/deinstitucionalizacija-i-transformacija-domova-za-djecu-i-mlade-12058/12058>
25. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018). *Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godina*. Dostupno na mrežnim stranicama Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Plan%202018-2020.pdf>
26. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2014). *Operativni plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016.* Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Operativni%20plan%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20domova%20socijalne%20skrbi%20i%20drugih%20pravnih%20osoba%202014-2016.pdf>
27. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/15, 98/19
28. Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima. *Narodne novine*. 12/2009
29. Odluka o Planu deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.(2018.). *Narodne novine*. 36/2011
30. Orlić, I. (2012). Mediteran u Istri ili Istra u Mediteranu (interpretiranje i prezentacija istarskog Mediterana). *Etnološka istraživanja*, (17), 31-47.
31. Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga. *Narodne novine*, br. 40/2014.
32. Sladović Franz, B. (2004). Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 11 (2), 215-228.
33. SOS Children's Villages (2022). Službena stranica posjećena 13.02.2022. na mrežnoj stranici: <https://www.sos-childrensvillages.org/>
34. SOS Dječje selo Hrvatska (2021b). SOS Dječje selo Ladimirevci. Posjećeno 20.10.2021. na mrežnoj stranici <https://sos-dsh.hr/ladimirevci/>
35. SOS Dječje selo Hrvatska (2021a). *SOS Dječje selo Lekenik*. Posjećeno 20.10.2021. na mrežnoj stranici <https://sos-dsh.hr/lekenik/>
36. Sovar, I. (2015.) Institucionalizacija i deinstitucionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (2), 311-332.

37. Sredozemlje. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 3. 11. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=70327>>.
38. Terziev, V., Arabaska, E. (2016). Process of deinstitutionalization of children at risk in Bulgaria. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 233, 287-291.
39. van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M. (2021). 'Tear down your institutions'. *Empirical and evolutionary perspectives on institutional care in SOS Children's Villages*. Posjećeno 16.02. na mrežnoj stranici: <https://psyarxiv.com/ye7jh/>
40. Vejmelka, L. i Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija & socijalna integracija*, 23 (1), 72-98.
41. Vlada Republike Hrvatske (2007). Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci. *Revija za socijalnu politiku*, 14 (2), 221-260.
42. Wartner, U. G., Grossmann, K., Fremmer-Bombik, E., Suess, G. (1994). Attachment patterns at age six in south Germany: Predictability from infancy and implications for preschool behavior. *Child Development*, 65(4), 1014-1027.
43. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/2022.
44. Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, br. 115/2019.

9. Prilog

Tablica 1: Sažeti prikaz podataka o alternativnoj skrbi u odabranim mediteranskim zemljama

	OPIS RAZLOGA SMJEŠTAJA DJECE		OPIS VRSTE SMJEŠTAJA		
	RAZLOZI IZDVAJANJA	BROJ DJECE SMJEŠTENE U ALTERNATIVNOJ SKRBI	VRSTE SMJEŠTAJA	IZVOR FINANCIRANJA	TRAJANJE SMJEŠTAJA
FRANCUSKA	Problemi u odgoju, obrazovanju i uzdržavanju + siromaštvo	158 124* (54% djece u izvaninstitucionalnom smještaju)	Dječji dom, dom za djecu s teškoćama u razvoju, domovi za maloljetne počinitelje kaznenih i prekršajnih djela, SOS dječje selo, udomiteljstvo	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	5-6 godina** (udomiteljstvo kao dugotrajan oblik skrbi)
GRČKA	Financijski i socijalni problemi roditelja, boravak jednog ili oba roditelja u zatvoru, napuštanje djeteta	1 989* (16% djece u izvaninstitucionalnom smještaju)	javni dječji centri, sirotišta za skrb za malu djecu, privatne institucije, institucije vjerskih organizacija, udomiteljstvo, SOS dječje selo	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	3-18 godina** (pretežito u institucionalnom smještaju)
ITALIJA	Zanemarivanje, iskorištavanje ili zlostavljanje djeteta, napuštanje djeteta ili smrt roditelja, problemi u obrazovanju djeteta, poremećaji u ponašanju djeteta + siromaštvo	27 111* (52% djece u izvaninstitucionalnom smještaju)	SOS dječje selo, profesionalno udomiteljstvo, dnevni boravak djeteta kod udomiteljske obitelji, domovi obiteljskog tipa	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	Minimalno 3 godine***
MALTA	Nemogućnost roditelja da skrbe o ili kontroliraju kroz odgoj djeteta za koje su odgovorni, zanemarivanje, ugroženo zdravlje i razvoj	697* (95% djece u izvaninstitucionalnoj skrbi)	Dječji dom, dom obiteljskog tipa, SOS dječje selo, udomiteljstvo	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	Izdvajanje kao dugotrajna mjera**
PORTUGAL	Fizičko i psihičko zlostavljanje, zanemarivanje, odustajanje djeteta od škole, ovisnost djeteta o opojnim sredstvima, prisiljavanje djeteta na rad, delinkvencija, napuštanje djeteta	5 952* (manje od 5% djece u izvaninstitucionalnoj skrbi)	Udomiteljska obitelj, privremena skloništa, skloništa za djecu i mlade, stambene zajednice, domovi za osobe s invaliditetom, centri za podršku trudnicama, dječji domovi, SOS dječja sela	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	Prosječno 5 godina u udomiteljstvu, 4 godine u skloništimama za djecu i mlade**
SLOVENIJA	Zanemarivanje, nepovoljni obiteljski uvjeti, napuštanje djeteta, poremećaji u ponašanju djeteta	1 167* (58% djece u izvaninstitucionalnoj skrbi)	Ustanove za djecu i mlade s teškoćama u razvoju, odgojne ustanove, odgojni zavodi, ustanova za djecu s teškoćama mentalnog zdravlja, krizni centri, udomiteljstvo	Pretežito iz državnog proračuna	Djeca i mladi s teškoćama mentalnog zdravlja između 10 i 20 godina, a mladi s poremećajima u ponašanju u prosjeku 2 godine****
ŠPANJOLSKA	Zanemarivanje, nemogućnost pružanja adekvatne skrbi, počinjenje kaznenih djela od strane maloljetnika	40 828* (48% djece u izvaninstitucionalnoj skrbi)	Ustanove za maloljetnike u sukobu sa zakonom, udomiteljstvo, SOS dječje selo	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	Načelno "što kraće", ali konkretni podaci nisu dostupni **
HRVATSKA	Neodgovarajuća skrb, zanemarivanje i zlostavljanje djeteta, psihosocijalne teškoće djeteta	2 361* djece na dugotrajnom smještaju (72 % djece u izvaninstitucionalnoj skrbi)	Domovi za djecu, domovi za djecu s PUP, domovi za djecu s teškoćama u razvoju, SOS dječje selo, organizirano stanovanje, udomiteljstvo	Državni proračun, povremeno donatori i sponzorstva	Prosječno 4,3 godine***** u institucionalnom, a 3,7 godina* u izvaninstitucionalnom obliku smještaja

* prema podacima iz 2021. godine

** prema podacima iz 2010. godine

*** prema podacima iz 2003. godine

**** prema podacima iz 2007. godine

***** prema podacima iz 2012. godine